

EL TEMPS D'HISTÒRIA

REPRO: JORDI PLAN

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

LA CRISI DE 1917

L'any 1917 l'estat espanyol entra en una triple crisi –política, sindical-revolucionària i militar– que s'intentarà resoldre amb un govern de concentració amb presència de la Lliga Regionalista de Catalunya.

- 44 EDITORIAL
- 45 RODA EL MÓN
El setge de Barcelona, la defensa dels drets catalans
- 52 APUNT
"Cinc milions de catalans es queden a casa"
- 55 FER I DESFER
- 56 DOSSIER
1917: Quan Catalunya va voler democratitzar Espanya

CAIXA CATALUNYA

© EDICIONS DEL PAÍS VALENCIA, SA

DIRECCIÓ
AGUSTÍ ALCOBERRO, ANTONI MARIMON

COORDINACIÓ
MIQUEL PAYERAS

No. No es repeteix, la història. Això ho sap tothom. Si bé a vegades ho sembla. En aquest número d'EL TEMPS d'Història el lector hi trobarà un llarg, profund i interessant dossier sobre la gran crisi de l'estat espanyol del 1917.

En aquell moment històric, la conjuntura internacional era plena d'incerteses. A Rússia no se sabia què passaria (l'octubre hi hagué la revolució bolxevic, la posterior guerra i anys de desastres), el món estava immers en la Gran Guerra... Aquí, mentrestant, el sistema polític vigent, la Restauració, feia aigües per tots els costats. Importants segments del que avui en diríem "perifèria", com la Lliga Regionalista de Catalunya, el posaven en qüestió i reclamaven una profunda reforma de les estructures per tal de fer-les vertaderament democràtiques i que acolliren, també, el legítim dret a les incipients mostres polítiques organitzades de desig d'autogovern d'aquestes "perifèries".

D'altra banda, la degradació política va fer aparèixer en escena la pressió militar que, a través de les Juntes, es feren notar i de quina manera. I, finalment, l'obrerisme, profundament descontent per una situació que semblava condemnar la mà d'obra a un estat deplorable, esclatà en les vagues massives revolucionàries.

La història no es repeteix

Tot acabà amb l'aparença de resolució de la crisi i amb la incorporació al Govern, a finals d'any, de la Lliga, però cinc anys després tot feia crisi de bell nou i s'instaurava la dictadura de Primo de Rivera, que, al capdavant, tampoc no aportà una resolució efectiva dels principals problemes. Més tard, la incapacitat dels militars per a respondre a les demandes socials desembocà en l'esperançadora Segona República, la qual, al seu torn, excità tant els odis com els més profunds temors de les oligarquies que finançaren l'africanista militar, aquell galleg, i els seus múltiples, variats i considerables suports, que dugueren l'estat al desastre i el condemnaren a quasi quaranta anys de foscor.

Potser aquesta és una anàlisi simple, però no exempta, segurament, d'una base de realitat. Potser el problema no s'havia resolt el 1917. Com diu Pelai Pagès, en l'epíleg de la crisi l'entrada dels "perifèrics" al Govern de Madrid "sovint s'ha interpretat com l'entesa definitiva entre l'oligarquia castellana que ostentava el poder dels inicis de l'estat liberal, i la burgesia catalana, marginada fins aleshores, davant del moviment revolucionari..." Un intent de solució que no va reeixir.

La història no es repeteix. Cal insistir-hi. Però quan l'estructura espanyola no dóna respostes i tendeix a tancar-se sobre si mateixa, ben bé que es poden imaginar més i més problemes. Si la Restauració va fer fallida perquè només buscava en l'alternança de liberals i conservadors una simple imatge de democràcia, avui PP i PSOE corren no igual però sí essencialment semblant perill? Si aquella època socialment la situació va fer una fallida tan greu que dugué a la vaga revolucionària, avui la situació de creixent descontentament sindical, amb vaga general inclosa, no implica que alguna cosa falla també? Si aleshores el panorama internacional era ple d'incerteses a causa de la revolució a Rússia i a la Gran Guerra, no és avui, amb totes les diferències evidents, també ple d'incerteses per la guerra permanent des del 1991 contra el món àrab i les seues conseqüències, incloent-hi els atacs de l'11-S i l'alentiment econòmic? Si aleshores el Govern de Madrid volia aconseguir l'aparença de solució política amb la incorporació de la Lliga a l'executiu, no veiem ara intents molt semblants?

La història, en fi, no es repeteix. Però bé que ensenya que, com tot en la vida, els problemes només es resolen si s'ataquen a l'arrel. I que per fer-ho cal saber, poder i, sobretot, voler identificar aquesta arrel. El 1917 les forces polítiques generals espanyoles no ho volgueren, pogueren o saberen fer.

Tant de bo en aquests inicis de nou mil·lenni, quan l'onada conservadora i reaccionària que avui governa Madrid (i que tant s'assembla a persones, polítiques i circumstàncies pretèrites) haja passat, s'entenga que el problema s'ha de solucionar de bon de veres. Ahir, despusahir i avui, el problema espanyol continua essent el mateix. I continua sense resoldre's. Ni es resoldrà amb incorporacions "perifèriques" ni amb voluntat d'ofegar el dissident, sinó identificant la base del problema i atacant-lo. Com s'hauria d'haver fet el 1917, abans i també avui. La història, no, no es repeteix. Però ensenya. Només a qui vol aprendre.

El setge de Barcelona, la defensa dels drets catalans

El 14 de març de 1713 al Congrés d'Utrecht es va signar el tractat d'evacuació de Catalunya i l'armistici d'Itàlia. La successió de Carles III a la corona imperial i el canvi de govern a Anglaterra van ser fets decisius per posar fi a la guerra.

L'article 9 del tractat d'evacuació pretenia fer creure que els plenipotenciaris de l'emperador no abandonaven Catalunya. Aquest capítol, segons traducció catalana dels tres comuns, deia així: “Y pues que los ministros plenipotenciaris de la Pujanza [és a dir, de l'emperador] que deu retirar sas tropes de Catalunya y de ditas Islas, han encara insistit per obtenir, antes de la evacuació, lo consuelo de la satisfacció dels Privilegis dels catalans y dels subdits y habitants de las Islas de Mallorca e Ibiza; per part de la França y sos aliats se ha remès assò enterament a la conclusió de la futura pau; S. M. Britànica ha fet reiterada declaració, empenyant sa autoritat ab los més eficaces oficis, tant per això com per lo que coneixerà més necessari, a fi que en lo esdevenidor, los catalans y subdits y habitants de ditas Islas, pogan gozar de llurs Privilegis; ab lo que se aquietaren y cesaren sobre est particular los ministros plenipotenciaris; tant y més que lo Rey Cristianíssim los feu entendre, per sos ministros plenipotenciaris, que ell concorreria gustós també en mediar per lo mateix fi.”

Sanpere i Miquel ens adverteix que l'article 9 del tractat d'evacuació ja era nul abans de redactar-se i el considera una mentida pactada entre França i Anglaterra per imposar la sortida de les tropes aliades sense problemes.

La qüestió catalana, doncs, quedava aparentment en suspens, per ser resolta en el marc de la pau general. Lògicament, el tractat d'evacuació desencadenà l'alarma dels dirigents catalans, que acordaven la convocatòria immediata d'una Junta General de Braços: “Per ocasió de la gravetat dels negocis concernents al benefici universal de tot el Principat [deia la circular de convocatòria feta pels diputats el 20 de juny] havem

resolt, inseguint las deliberacions presas per lo excelentíssim y Savi Consell de Cent y excelentíssim y fidelíssim braç militar als 14, 15 y 20 del corrent mes de juny (havent-se participat al excelentíssim senyor lloctinent y capità general) convocar las personas dels tres estaments, ecclesiàstich, militar y real que acostuman y poden entrevenir en la Junta de braços. Suplicam a V. sie servit acudir [...] per lo dia 30 del corrent mes de juny a les 3 horas de la tarda ab continuació dels següents, en la present casa de la Diputació per aconsellar-nos lo que podem y devem fer en negocis tant graves, que ab lo parer de tots confiam se pendrà resolució, qual convinga a glòria de Déu nostre senyor y benefici públich. Déu guart a V. Barcelona y juny 20 de 1713.” Per als diputats de Catalunya signava Don Francesc Antoni de Solanell, abat de Sant Pere de Galligans i diputat eclesiàstic.

Ara bé, la realitat dels fets corria més de pressa que no l'acord parlamentari dels tres braços, perquè, abans de la primera reunió del que havia de ser el darrer parlament de la Catalunya moderna, era signada pel marquès de Grimaldi, cap de l'exèrcit filipista i pel comte de Kenningsegg, representant de les forces imperials, la convenció d'Hospitalet (22 de juny), és a dir, l'execució del tractat d'evacuació de Catalunya, de Mallorca i d'Eivissa acordada a Utrecht.

La reunió del Parlament feta per definir la posició catalana davant dels tractats d'evacuació, per a la majoria dels dirigents catalans només tenia com objectiu obtenir l'acord de continuació de la guerra si no hi havia garanties explícites de conservació de les constitucions i institucions catalanes. És per aquesta raó que Núria Sales considera que el 1713 començava una altra guerra, molt més cla-

EL TEMPS

rament de defensa de les institucions i les lleis catalanes i també molt més cruenta.

Junta de Braços. La Junta de Braços fou molt concorreguda. Pel que fa al braç popular, és a dir, el braç reial format per ciutats i viles, l'assistència fou superior a l'assistència de qualsevol cort general convencional, per a la qual, a més de ser-hi la majoria de les ciutats i viles amb dret a Corts –com va ser el cas, entre altres, d'Agramunt, Berga, Camprodon, l'Arboç, Lleida, Manresa, Mataró, Prats de Rei, Santpedor, Vic, Vilanova de Cubelles o la mateixa Barcelona, o Sabadell, que ja havia estat a les Corts de l'arxiduc de 1705-1706–, hi anaren moltes

viles sense dret parlamentari, com seria el cas, entre altres, d'Arbúcies, Arenys de Mar, Argentona, Bagà, Balsareny, Barberà del Vallès, Blanes, Cabrera de Mar, Calaf, Caldes d'Estrach, Calella, Cambrils, Canet de Mar, Cardedeu, Castellterçol, Constantí, el Vendrell, Esparreguera, Hostalric, Igualada, l'Estany, Alforja, Lloret de Mar, Lluçanès, Moià, Oristà, Piera, Premià, Reus, Sant Boi i Sant Feliu del Llobregat, Sant Joan de les Abadesses, Sant Julià de Vilatorrada, Sant Martí de Riudeperes, Sant Pol de Mar, Sant Vicenç de Llavaneres, Solsona, Terrassa, Tordera, Tremp, Valls o Vilassar, entre d'altres, i més d'un síndic hi era en nom de Perpinyà, com ara Francesc i

Francesc Emmanuel Teixidor, i molts d'ells eren més síndics menestrals o pagesos que no síndics ciutadans.

La proposició del 30 de juny de 1713 feta pels diputats del General a la Junta de Braços era un repàs dels esdeveniments politicodiplomàtics tinguts lloc des del 21 de gener. La proposició explicava com, tot i que l'emperador estava decidit a continuar la guerra, la situació internacional era de suspensió de les armes. L'emperador, segons es deia als Comuns catalans, estava en una situació d'indefensió, però disposat, si calia, a oferir “*contentarse con la Corona de Aragón*”, i si això tampoc no era possible, a quedar-se només “*con su fidelísimo Principado de Cataluña y a todo trance, con que quedase libre y república, bajo la protección de su augustísima casa y de los aliados*”. Tanmateix, eren grans els recels de Catalunya davant d'una pau massa precipitada. Així, mentre la preocupació del lloctinent Guidobald de Starhemberg i de l'almirall Jennings era arranjar l'armistici i l'evacuació de la manera més lenitiva possible, la preocupació de la Junta de Braços era la permanència de “*totes las tropas que componen lo real ejército de VMC per a nostre seguretat y defensa*” tal com “*la Empratriz y reina nostra senyora nos asegurava*”. “*Si yo creyese que con el sacrificio de mis tropas pudiere aliviar vuestro desconsuelo, no tiene la menor duda que lo haría* [escrivia el 24 d'abril l'emperador als diputats]; *pero perderlas para perderos más, no creo sea medio que aconseje vuestra prudencia; me persuado a que estaréis ciertos de que antes de llegar a esta resolución no ha habido camino ni senda que no haya buscado para mentener a nuestros aliados en el empeño contraído*.” La proposició seguia explicant que, tot i així, el lloctinent de paraula els havia indicat l'existència d'un acord entre ell, l'emperador i l'almirall Jennings, pel qual “*no entraria en lo tractat de Armistici, ni evacuació de tropas, que primerament no se asegurés lo quedar Catalunya ab sos Privilegis*”. Però aquesta promesa ben aviat es va convertir en una simple exigència de “*unión y conformidad*” amb l'evacuació com a únic mitjà per “*sacar en el convenio que se ha de hacer con el enemigo*

[...] *todo lo que pueda ser más favorable y en conveniencia de este país*”. Negociacions amb l'enemic, en aquest sentit, n'hi hagué. El comte de Kenningssegg el 14 d'abril s'entrevistava a Cervera amb el general Grimaldi en presència de diversos comissaris anglesos. “*Para no perder más tiempo* [escriu Kenningssegg] *le propuse los dos primeros puntos sobre los Privilegios de los catalanes y vuelta a su casa de las familias* [...] *con entera restitución de todos sus bienes* [...] *respondió que estos puntos estaban decididos en Utrecht por el artículo IX y remitidos a la paz general* [...] *y aunque manifesté las dificultades que encontrarían los catalanes (en caso de que antes de la evacuación no supiesen que sus Privilegios estaban confirmados), respondió: este cuidado será de nosotros, y que por fin, así como yo tenía mi instrucción para insistir sobre estas proposiciones, él tenía para no escuchar, ni menos referir puntos que estan remitidos a la paz general*.”

Dins aquest forat sense sortida, l'única oferta que feia Starhemberg en plena convocatòria –feta amb el seu vistiplau– de la Junta General de Braços, era oferir passaports competents a persones qualificades per entrevistar-se amb el duc de Populi. Aquesta oferta era fins i tot explicada en el punt 9 de l'acord d'Hospitalet: “*En caso que los Comunes y Brazos de Barcelona y Cataluña, quisiesen diputar una o más personas de sus cuerpos, se les dará pasaporte luego que lo pidan para ir a verse con el señor duque de Populi, y esto mismo se ejecutará con todas las personas y familias refugiadas en Cataluña y dichas islas de Mallorca e Ibiza*.” Els tres Comuns rebutjaven la proposta de Starhemberg, perquè senzillament trobaven “*horrorós e intractable* [...] *tractar ab los comissaris del enemich la conservació de las Llibertats y Privilegis de Catalunya*”, convençuts els tres Comuns que això era una tasca diplomàtica de l'emperador y els seus aliats.

En inaugurar-se la Junta, l'opinió general dels braços era que calia pressionar per la suspensió i ajornament de l'evacuació i l'armistici, és a dir, guanyar temps, per facilitar les pressions diplomàtiques necessàries que garantissin

la conservació de les Constitucions de Catalunya.

El braç popular, per la resistència. El mariscal Starhemberg, precisament, abandonava la ciutat quan els braços resolien continuar la guerra, tot i que hi van haver veus en contra, no sols dins el braç militar sinó també en la Junta dels 27, sortida dels braços, la qual aconsellava parlamentar amb el duc de Populi per trobar una sortida més o menys digna. El conseller en cap de Barcelona, Manuel Flix, i els mateixos diputats van intentar que no prosperés l'opció radical dels Braços. Dins el braç militar ja hem dit que predominava un sector moderat inclinat a la submissió. També el braç eclesiàstic es decidia per la submissió. Va ser el braç popular, el més radical i patriòtic, el que de fet va inclinar amb 78 vots contra 45 el conjunt de la Junta Braços cap a l'opció de resistència.

L'actitud del braç reial i especialment els síndics de Barcelona, Manresa, Sabadell i Solsona van neutralitzar el braç eclesiàstic fins al punt que aquest va preferir desentendre's de la situació, al·legant que per la seva condició eclesiàstica no podia decidir en qüestions de guerra, i van contribuir decisivament a capgirar el vot del braç militar, on, tot i el predomini d'una majoria moderada, es trobaven també sectors radicals, com Emmanuel Ferrer i Ciges, autor d'un abrandat discurs a favor de la resistència, en el qual recordava l'antiguitat i valor de les lleis catalanes: “*Per mantenir-les ha sofert Catalunya 23 invasions de francesos i sempre triomfadora los ha repel·lit per conservar il·leses les lleis a sa pàtria* [...]”. La independència de conservar estes llibertats confirma l'autoritat de Catalunya de pendre les armes per defensa de sos privilegis i lleis.” Ferrer i Ciges en el seu discurs no oblidava recordar què passava en els altres indrets de la Corona catalanoaragonesa: “*Los regnes d'Aragó y València, que és just considerem com a nostres germans, units per tantes centúries, [...] que vui violentment sufren la més dura y tormentosa despotisquès, [...] si la sort los presenta la més perillosa ocasió reprendran les armes i, fent últim extermini de ses vides, sacudiran tan insuportable servitud y ajudaran a la co-*

El 24 de juliol de 1713 la bandera de santa Eulàlia és hissada a Barcelona.

El 16 de maig de 1714 els consellers juren defensar Barcelona al Saló de Cent.

Rafael Casanova i els caps de les milícies juren defensar la ciutat fins al final.

Sessió del Consell de Guerra de Barcelona durant el setge de 1714.

munta empresa de la llibertat.” Ferrer i Ciges tampoc no oblidava Castella: “No dec callar los falsos pretextos en què los ministros castellans, que tiranisen los indefensos pobles de Castella, se serveixen per imbibir perniciosas màximes a aquests senzillos i ignorants habitants, per mantenir-los y acarrear-los més dura l’esclavitud, ab lo encono que com a infecte llavor han sembrat en sos cors lo oprobíós caràcter de rebeldes, calificant axí nostra constància i la unió en mantenir nostres lleis i privilegis. Si la nació castellana reflectàs sobre sos infortunios veuria que en les civils discòrdies que eclipsaren del tot sa llibertat en la desgraciada batalla de Villalar, a 23 d’abril de 1520, no hi tingueren més part los catalans que la de compadèixer-los y llastimar-se de sa desgràcia.”

La deliberació del braç reial del 5 de juliol de 1713 va ser decisiva pel que fa a l’opció de resistència. El braç reial feia balanç de les clàusules d’Utrecht i de les conseqüències que en derivarien de l’acceptació, de tot “s’infereix [deia] que est lamentable Principat, quedaria exposat a la discreció de la experimentada propensió contrària francesa [...] y en tot subjecte a la primera màxima de aquella de un rey y una ley, manifestant-ho lo que succeheix en Castella, Aragó y València. Que per so lo present bras prenga resolució com la pren, sobredit fet, disposant-se ab las armas a una defensa, per la manutenció y conservació de las Constitucions, Privilegis, Usos, Costums e immunitats del present Principat, axí en general com en particular, fins lo die de vuy concedits y otorgats, discorrent los medis poden ocórrer per dita defensa.”

Aconseguit finalment l’acord del conjunt dels braços i de la Generalitat a la resistència, la Diputació el 12 de juliol feia una crida pública sobre la resolució:

“Havent los Braços Generals lo die 6 del corrent mes aconsellat a est Consistori resolués defensar lo Principat, no sols per mantenirse baix lo suau domini del emperador y rey nostre senyor (que Déu guarde) en conseqüència de sa justa causa, reconeguda per sa Santedat y tota Europa y explicada eo jurada en la Constitució primera de las Corts en lo any 1706 en Barcelona últimament celebrada; sinó també per la conservació de las

Llibertats, Privilegis y Prerogativas dels Cathalans, que nostres antecessors a costa de sanch gloriosament alcansaren y nosaltres devem axí mateix mantenir, de las quals no se ha hagut rahó ni en Utrech ni en lo Hospitalet, reservant-se sols en una y altre part a la Pau General (en què se deu poch confiar y a que està molt distant lo Rey nostre Senyor de convenir), y finalment per altres inconvenients notoris a tot lo món, que d’entregar-se Catalunya se seguirian; prometentnos per nostra bona intenció ab la intercessió dels Sants Patrons la protecció Divina, lo dia 9 del corrent manarem fer la Crida pública per la nostra defensa. Y havent tingut notícia que lo enemich va espargint cartas demanant las obedièncias als pobles (a què no se deu atendre en conformitat del que sobre se ha dit) per ço exortam, diem y encarregam als jurats, consellers, pahers o cònsols y a tothom generalment se mantinguen en quant puguen baix la obediència de nostre rey y senyor. Prometem per eix efecte tota assistència per la qual incessantment se invigila. Queda est consistori assegurat de la constància e innata fidelitat de tots los naturals que atendran a tot lo sobredit, que importa a la pública utilitat y benefici de la Pàtria. Deu quart a V. molts anys, Barcelona y juliol als XII de MDCCXIII. Dr Ioseph Vilar. Los Deputats del General del Principat de Catalunya en Barcelona residints.”

Diplomàcia internacional. Els recents estudis de Joaquim Albareda demostren que la decisió de resistència no va ser només una opció heroica sense possibles contrapartides, “la sort dels catalans el 1714 [explica] podia haver estat una altra”. Els estudis sobre la diplomàcia internacional d’aquells anys revelen que els catalans no anaven desencaminats a pensar que la seva resistència podia modificar la seva sort dins la diplomàcia internacional. Com a exemple Albareda planteja la possibilitat que Felip V, enderiat a crear un principat a Limburg (Països Baixos) per a la princesa d’Orsini, hagués acceptat la seva creació a canvi del respecte a les Constitucions catalanes, tal com li oferia l’emperador a través del príncep Eugeni de Savoia en les converses de Rastatt a l’inici de

1714. Tot plegat demostra, a més, que la sort dels catalans va estar sobretot lligada a la inflexibilitat de Felip V, superior a la del seu avi Lluís XIV, que li havia recomanat abandonar la idea del setge i negociar: "Espero que l'arxiduc [escrivia Lluís XIV al seu nét el gener del 1713] retirarà les seves tropes de Catalunya abans que vos pogueu-ho pensar en el setge de Barcelona. L'empresa seria difícil i és millor que la pau us retorni la Ciutat i Catalunya." A més, cal no oblidar que el "Cas dels catalans" encara va ser present en cinc desafortunades sessions parlamentàries angleses de març-abril de 1714.

Un cop, però, decidit el setge de Barcelona, Felip d'Anjou no podia emprendre'l ell sol i les tropes franceses encara lluitaven al Rin, per aquesta raó el duc de Populi es va passar mesos només bloquejant la ciutat i només després de Radstadt (el 6 de març de 1714) va ser possible començar el setge, aquest sota el comandament del duc de Berwick.

Tanmateix, Barcelona va patir com a preàmbul del setge rigorosos bombardejos a càrrec del duc de Populi, de manera que Sanpere i Miquel considera un fet extraordinari que Barcelona no fos ja una simple ruïna a l'arribada de Berwick. Segons Castellví, entre els dos bombardejos del duc de Populi —el de l'abril des del Clot, i el del maig des dels Caputxins—, Barcelona va patir l'impacte de 27.275 bombes. La catedral va patir tant que el 1726 encara no s'havien acabat les obres de reconstrucció. D'altra banda, el compàs d'espera del duc de Populi, sempre partidari de l'extermini i el saqueig, va ser cruent a tot Catalunya, i és en aquests moments que va ser penjat Bach de Roda (el 2 de novembre de 1713), que el terrorisme militar del duc de Populi imposà la guerra cruenta en ambdós bàndols, com ha estudiat J. M. Torras, i que va fer fracassar els intents, entre altres, del diputat militar Berenguer i del general Nebot d'impulsar, a l'inici del setge barceloní, el socors del país envers la ciutat. Tanmateix, hi hagué moments esperançadors de socors a Barcelona, que malgrat tot no reeixiren, especialment quan a l'inici de 1714 la política fiscal del ministre borbònic Orry sobre la Catalunya ocupada va provocar

un alçament general inesperat. Ara bé, tal com afirma Albareda, va ser desconnectat de Barcelona.

Amb l'arribada del duc de Berwick el 6 de juliol de 1714 es formalitzà el setge. Berwick primer va reconèixer el terreny a la recerca del punt més vulnerable d'atac i es decidia per la part de Barcelona que mira al Besòs, centrant l'esforç en el pany de muralla entre els baluards del Portal Nou i de Santa Clara. Segons expliquen Sanpere i Miquel i S. Albertí, les forces dels assetjants eren de 70 batallons d'infanteria, dels quals 40 eren francesos, i de 37 esquadrons de cavalleria, les quatre cinquenes parts dels quals eren espanyols. Aquest exèrcit, que en conjunt eren més de 30 mil homes d'infanteria i prop de 5 mil homes de cavalleria, comptava amb el possible suport dels destacaments de Mataró amb 2 batallons i 3 esquadrons, de Martorell amb 1 batalló i 4 esquadrons, d'Hostalric amb 1 batalló, de Vic amb 2 batallons i 3 esquadrons, i de Castelldefels amb 2 esquadrons. Aquestes forces considerades del camp de Barcelona eren manades pel duc de Populi, militar sense escrúpols partidari del saqueig i de la força.

La situació dels assetjats era prou diferent. Sanpere i Miquel compta a l'inici del setge 1.485 homes de forces regulars d'infanteria, 380 homes de forces regulars de cavalleria i 3.500 homes de les confraries laborals de la ciutat, la companyia de freners engruixida pels aragonesos residents a Barcelona. Entre els 1.485 infants, cal destacar el regiment de valencians de la Verge dels Desemparats de 200 homes sota el comandament del coronel Torres, i els 100 homes del destacament de Mallorca o d'artilleria. Castellví compta una infanteria força superior a la de Sanpere i Miquel, cosa que aquest atribueix als esforços del govern barceloní a reclutar indiscriminadament gent dels barris barcelonins de catorze anys en amunt. La direcció del setge fou dels francesos, des del començament fins al final, i pel que fa a la resistència, segons ens explica Albareda, el comerciant Sebastià Dalmau abocà tota la seva fortuna per fer-la possible.

La formalització del setge va significar una intensificació de la vigilància marítima i la fi de l'arribada regular de queviu-

El setge de Barcelona, setembre de 1714.

Batalla al carrer Portaferrissa.

La defensa heroica dels barcelonins no va poder impedir la rendició final.

Amb la crema de senyeres s'inicia la repressió borbònica contra Catalunya.

res per mar. La Barcelona assetjada va viure episodis de tota mena i al costat de l'heroisme també hi hagué desercions, com la del general Joan Baptista Martí, vigatà de primera hora, en qui el general comandant Antoni Villarroel tenia dipositada una gran confiança militar. També hi hagueren antagonismes, potser més de criteri militar que no personals, com el comandament militar de Barcelona, que, segons la llei, pertanyia al conseller en cap de la ciutat. Aquest càrrec, en situació de guerra, era coronel de la milícia ciutadana, però segons criteris militars estrictes calia que estigués en mans d'un cap militar, en aquest cas de Villarroel. Un acord relatiu va posar finalment el govern militar en mans de Villarroel, la qual cosa va deixar només la direcció de la coronelia al conseller en cap.

Un dels fets més decisius de la defensa de la ciutat va ser la necessitat de respondre a la trinxera començada a obrir per Berwick la nit del 12 al 13 de juliol, en un lloc imprevisit pels defensors de la ciutat. "*Jamás habían discurrido los sitiados [escriu Castellví] ni menos muchos ingenieros, en tres sitios que había sufrido la plaza en el espacio no cabal de veinte años, poderse atacar por aquella parte la plaza porque a tres o cuatro palmos de superficie de la tierra se hallaba agua y el terreno hacia la marina era pantanoso.*" Això va obligar el Consell de Guerra a plantejar-se la necessitat de construir unes defenses dins la mateixa ciutat. El 14 de juliol el Consell de Guerra —explica Albertí— encarregava al general valencià Joan Baptista Basset, comandant de l'artilleria i cap superior dels enginyers militars de la ciutat, la construcció d'una "llarga travessera atrinxerada darrere els murs" —coneguda com la *cortadura real*— per a la defensa de la línia de muralles i baluards amenaçats. El general Basset va proveir en primer lloc la neteja dels fossars de tota la línia de muralla amenaçada i, un cop feta evident entre els defensors de Barcelona la necessitat de la *cortadura* per defensar la posició de Santa Clara, Basset va presentar el seu pla (el 16 de juliol) que era immediatament aprovat, així com la demolició dels molins de vent situats entre el baluard de Llevant i el de Santa Clara. Es tractava de guanyar terreny per fer trin-

xeres defensives darrere els murs de la muralla i dels baluards dins la mateixa ciutat. Segons Sanpere i Miquel, la decisió de la construcció de la *cortadura* va ser una "*resolución de un carácter tan heroico, que por si solo bastaría a inmortalizar el sitio de Barcelona; pues si de la construcción de cortaduras dentro de las ciudades la historia de los sitios de los siglos XVI y XVII guarda muchos ejemplos, era un caso singular el que se acordase construir una tan grande cortadura desde el primer día de trinchera y cuando era para ello preciso mutilar grandemente el barrio marítimo e industrial de Barcelona*". L'actuació militar va trobar la plena predisposició dels amos de les cases afectades, moltes de les quals ja es trobaven molt malmeses a causa dels bombardejos ja patits per la ciutat. La *cortadura* va ser obra de la població civil convocada per crida, i segons Bruguera hi va col·laborar gent de tots els estaments, sexes i edats, i molt especialment dones, criatures i eclesiàstics. Segons Sanpere i Miquel, la decisió del 14 de juliol prova dues coses: que Barcelona no es feia il·lusions sobre la marxa del setge, i per tant la necessitat de preveure l'assalt, i també que encara es confiava en l'arribada d'auxilis, no sols de la resta de Catalunya, sinó també de l'emperador. El 16 de juliol començà el foc de barrera contra les defenses, que obligà Basset, mentre dirigia la construcció de la travessera, a col·locar morters i pedrers i aviar tot el foc que pogué al llarg de la muralla amenaçada. Tanmateix, les bateries enemigues dels caputxins van tirar durant dies sobretot per dificultar les obres de la *cortadura*. El 30 de juliol el martelleig de l'artilleria va començar a obrir grans esvorancs en la cortina de muralla entre els baluards del Portal Nou i Santa Clara. D'aquesta manera, noves bateries podien entrar successivament en foc, mentre els enginyers filipistes començaven a col·locar mines sota els baluards. Els primers dies d'agost ja hi hagué diversos episodis de lluita oberta al peu de les muralles. El 9 d'agost, amb la *cortadura* prou avançada, un batalló de la coronelia hi pogué prendre posicions. Abans del primer assalt, l'arribada per mar del coronel Joan Francesc Ferrer, amb el beneplàcit de l'emperador i se-

guint instruccions del marquès de Rubí, virrei de Mallorca, intentà forçar la capitulació de la ciutat sense èxit. El 12 d'agost tenia lloc un doble assalt sobre el Portal Nou i Santa Clara, tanmateix, la travessera o *cortadura* va ser el gran obstacle, i l'assalt va fracassar. El 13 d'agost s'inicià una nova bastida que es convertí —segons paraules d'Albertí— en "l'horrorosa batalla del baluard de Santa Clara" del 13 i 14 d'agost, en la qual va ser greument ferit el coronel valencià Josep Vicent Torres i Eiximeno, cap del regiment valencià de Desemparats. Malgrat tot, tot i les baixes d'ambdós bàndols, l'exèrcit borbònic no reeixia. El duc de Maine de l'exèrcit borbònic el 15 d'agost escrivia a Lluís XIV, una mica sorprès: "Els enemics es defensen com desesperats, potser millor que no ho farien tropes reglades, de manera que aquesta feina esdevé seriosa i llarga." Al costat de la cruent lluita de posicions en què es debatia Barcelona, la situació alimentària era dramàtica, i l'anèmia, la disenteria i la mort per inanició s'apoderava de la ciutat, tot i que patrons mallorquins i eivissencs encara arribaven amb algun llagut de provisions alimentàries i fins i tot militars (pólvora) en ple i rigurós bloqueig naval.

Assalt final. Els darrers esforços per socórrer Barcelona dels combatents en terres catalanes, com el general Moragues i el marquès de Poal, però, ja no hi van ser a temps. L'1 de setembre, dins el Consell de Guerra es van fer sentir algunes veus de capitulació que van ser rebutjades per Basset. El dia 3 arribava una oferta de rendició i el 4 es reunia el govern amb responsabilitats civils en ple, entre els quals els representants de la ciutat i de la Diputació. En total, una trentena de persones que per 26 vots rebutjaren l'oferta. "Els tres comuns [comunicava Barcelona a l'exèrcit borbònic] s'han ajuntat i, considerat la proposició feta per un oficial dels enemics, responen que no volen oir ni admetre cap proposta de l'enemic." Tot i així, tant el mariscal com el conseller en cap, és a dir, tant el cap militar Villarroel com el cap civil Casanova, haurien preferit una treva eventual. Villarroel, encara que formalment dimetia, en cap moment es va desentendre de

la situació. Els darrers dies del setge, mentre l'exèrcit de Berwick es reforçava, Barcelona esperava l'assalt final gairebé sense pólvora. L'11 de setembre, a les 4.30 h del matí començava l'assalt general. Les forces d'assalt eren formades per 41 batallons que totalitzaven uns 26.000 homes, i l'atac general es va abatre sobre tres sectors: la zona del baluard de Sant Pere i Portal Nou, la cortina del baluard de Sant Daniel, i des del baluard de Santa Clara fins al reducte exterior de Santa Eulàlia. La defensa catalana en la zona de l'assalt era coberta per uns 2.000 homes, una bona part d'ells de la coronelia: freners, corders de cànem, teixidors de lli, argenters, estudiants, candelers de cera, pintors, argenters, fusters, velers, notaris, etc.

El dimitit Villarroel preparà un contraatac general, a les 7 h del matí, en el qual van ser ferits el mateix Villarroel i Casanova. Era el final. A les 14 h de la tarda tornaven a sentir-se veus de capitulació. Tot i la posició d'un sector del govern de fer un esforç més de resistència, aquestes veus finalment s'imposaren. Però Berwick volia una rendició incondicional. Els enviats catalans davant Berwick el dia 12 no pogueren arrencar cap capitulació formal, però sí uns capítols sense signatura que no feien esment a cap rendició incondicional: "Encara que els de Barcelona [deien aquests capítols] hagin esperat massa per a implorar la clemència del rei, s. e. el sr. mariscal duc de Berwick vol tenir tanmateix la bondat de no usar envers ells el darrer rigor de la guerra. I, com que vol conservar en lloc de destruir els subdits de s. m. c. ha judicat

a propòsit de concedir per gràcia la vida a tots els habitants, i a d'altres persones que es troben a Barcelona. Com també d'impedir que la ciutat sigui lliurada al pillatge..." Segons Albertí, les baixes catalanes de combatents del setge, entre morts i ferits, del 25 de juliol de 1713 a l'11 de setembre de 1714 van ser d'unes 6.250 persones, sense comptar les innumbrables baixes d'una població civil que havia patit fam i rebut l'impacte de més de 30.000 bombes, amb la destrucció d'un terç de la ciutat i el dany de quasi un altre terç. Les baixes de l'enemic podien ser de prop de 14 mil homes.

A les 18 h de la tarda del dia 12 les tropes borbòniques entraven al castell de Montjuïc, i el 15 de setembre va ser nomenat per Berwick la Real Junta Superior de Justicia y Gobierno.

Catalunya començava així la primera experiència històrica d'un règim d'ocupació.

El tractat d'Utrecht va posar fi a la cruenta Guerra de Successió.

Eva Serra i Puig
Universitat de Barcelona

**EXPOSICIÓ PERMANENT
DE MARINA**

Museu de la Marina de Vilassar
Avda. Eduard Ferrés i Puig, 31
08340 Vilassar de Mar
Catalunya

telèfon 93 750 21 21
fax 93 759 30 01
museumar@teletel. es

**NECRÒPOLIS ROMANA
DE VILASSAR DE MAR
I COL·LECCIÓ ARQUEOLÒGICA**

“5 milions de catalans es queden a casa”

Aquest seria el titular, avui dia, de molts mitjans davant una manifestació com la que va viure Barcelona l'històric Onze de Setembre del 1977.

Les tres reivindicacions que van mobilitzar el país durant els anys de la transició democràtica eren claríssimes: “Llibertat, amnistia i Estatut d'autonomia.”

Un titular d'aquesta mena seria probablement el que encapçalaria molts diaris i informatius avui dia si una altra vegada es tornés a donar una manifestació com la de l'11 de setembre de 1977. Vivim un moment en què el control dels mitjans de comunicació permet deixar en no res l'efecte que haurien de tenir centenars de milers de persones manifestant-se al carrer per un o altre motiu. No obstant això, en aquells anys ningú no estava interessat a minimitzar les xifres de manifestants a favor de la recuperació nacional del nostre país. Més aviat al contrari, l'ambient d'aleshores, en ple procés de transició a la democràcia, anava a favor del reconeixement polític del que s'ha anomenat el “fet diferencial català”. Com a conseqüència de fermes conviccions que venien de lluny o fruit d'interessos més circumstancials i tàctics es produí una unanimitat gairebé total en la societat catalana d'aleshores a favor de la demanda d'autonomia política.

Efervescència. El 1976, l'any anterior, la manifestació celebrada a Sant Boi ja havia obtingut un èxit important de participació. Malgrat els entrebancs de les autoritats que tan sols dos dies abans l'autoritzaren, amb la condició que no se celebrés al Parc de la Ciutadella de Barcelona (on inicialment volia convocar-se), la diada de Sant Boi es convertí en un precedent del que seria la manifestació de l'Onze de Setembre de 1977. En el poc temps que va transcórrer entre l'una i l'altra, la situació política havia canviat substancialment i s'havien anat aclarint alguns dels dubtes que existien sobre com evolucionaria el país i l'estat. El referèndum de desembre de 1976 i, a juny de 1977, la celebració de les primeres eleccions

democràtiques, foren fites importants en aquests canvis. Les dites eleccions havien donat el triomf a Espanya del govern de la UCD, presidit per Adolfo Suárez, mentre que a Catalunya havia estat indiscutible la victòria dels partits d'esquerres. El Parlament espanyol es transformà de fet en unes Corts Constituents i mentre aquest començava la redacció d'una nova constitució, l'executiu de Suárez afrontava com donar sortida a una important reivindicació catalana, la consecució de l'autonomia política.

Eufòria. Així s'arribà a aquell 11 de setembre de 1977, potser en el moment culminant de l'eufòria col·lectiva. Les llibertats democràtiques anaven recuperant-se, l'ambient social de llibertat era desconegut des de feia desenes d'anys i encara no havia començat a manifestar-se el que després anomenàrem desencís. La preparació de la manifestació va ser paral·lela a les tenses negociacions i converses i als estira i arronsa dels dirigents polítics catalans i espanyols per veure de quina manera es materialitzava aquella recuperació de l'autonomia política. No obstant això, la majoria de la gent era aliena a tot això. L'ambient era, si més no formalment, d'unitat política i la pràctica totalitat de l'espectre polític català participà en la convocatòria d'aquell 11 de setembre, potser el darrer dels actes importants organitzats per l'Assemblea de Catalunya, poc abans de la seva defunció de fet.

Realment, foren dues les manifestacions d'aquella diada. A les 12 del matí, desenes de milers de persones es congregaren al Fossar de les Moreres; foren els qui acudiren a la convocatòria dels independentistes. Allò significà el sorgiment públic i massiu de l'opció

EL TEMPS

independentista, que tot i participar molt activament en el procés polític anterior havia quedat un tant eclipsada darrere les propostes dels partits polítics majoritaris. Aquesta manifestació representà una veritable fita de l'independentisme català, un punt de sortida del que seria la seva evolució durant l'etapa democràtica. En aquest acte s'hi aplegaren la pràctica totalitat de les organitzacions independentistes dels Països Catalans, que vincularen aquesta reivindicació d'independència a la "lluita del poble treballador" donant-li alhora un sentit social.

El Fossar era un lloc per on encara no hi havien passat els urbanistes municipi-

pals de la nova Barcelona del disseny, que no reunia prou condicions per anomenar-se plaça, amb una lletja i deteriorada construcció al seu bell mig, i que no estava encara dignificada per maons postmoderns ni per sofisticats pebeters. Allí s'hi trobaren els qui estaven a favor d'aconseguir per Catalunya i pels Països Catalans la independència de l'estat espanyol, tot superant el marc de l'Estatut d'Autonomia que ja s'havia anat perfilant com l'opció que la majoria de les forces polítiques acceptaven com a bona per a recuperar els drets nacionals de Catalunya. De fet, també una bona part dels independentistes d'aleshores s'havien doblat al

La diada de 1977 va aplegar a Barcelona al voltant d'un milió de persones, en una de les mostres més palpables de la unitat nacional catalana reivindicada per forces polítiques ben diferents.

L'Onze de Setembre de 1977 assenyala l'eclosió definitiva de l'independentisme català, que en gran nombre es va manifestar durant tot el dia.

Malgrat que després de l'11 de setembre de 2001, amb l'atemptat contra les Torres Bessones a Nova York, la nostra diada difícilment podrà deslliurar-se de l'ombra projectada per aquests fets, també està clar que, si més no en el nostre àmbit, la multiplicitat de significats que podem atorgar a l'Onze de Setembre de 1977 li auguren llarga vida com a referent històric

realisme polític que s'anava imposant i tal i com manifestà Fèlix Cucurull en el seu parlament a l'acte del Fossar, "sabem que no sempre tot es pot assolir d'un cop, com que sabem que hi ha coses que s'han d'aconseguir pas a pas" i per tant, com la resta de les forces polítiques del país, reclamaven també el retorn de l'Estatut de 1932 "com a primer pas cap a l'àtic de l'alliberament nacional integral".

I si la manifestació independentista del matí havia estat un èxit pel que fa a la participació de la gent, molt més en tindria encara la celebrada a la tarda d'aquell 11 de setembre. Era la manifestació unitària convocada per la majoria dels partits polítics, organitzacions sindicals i altres entitats catalanes, inclosos els independentistes que aquell dia feren doblat, que estaven a favor de les tres reivindicacions principals mobilitzadores del país en els darrers anys: "Llibertat, amnistia i Estatut d'autonomia." A hores d'ara es discuteix si realment arribaren a reunir-se un milió de persones en la manifestació que anà de la cruïlla de Diagonal i passeig de Gràcia a la ronda de Sant Pere, que circulà entre el Monument a la Victòria, dita popularment plaça del Llapis, i el monument a Rafael de Casanova, que recentment havia estat restituit després de romandre tancat durant el franquisme en uns magatzems municipals. No val la pena discutir si realment foren un milió els manifestants que defensaren al carrer el retorn de la Generalitat republicana de 1932; el cas és que certament fou una de les manifestacions més nombroses de les celebrades a Europa des de la postguerra mundial. Uns dies abans, els fabricants de teixits no donaven abast per servir les comandes de teles amb les quatre barres que els comerços els demanaven. Tothom volia tenir preparada la seva senyera per l'efemèride d'aquell 11 de setembre i realment les banderes, venudes a metres, s'esgotaren arreu. Fossin els que fossin en aquella manifestació, el seu èxit fou indiscutible.

El significat. D'una banda, en el seu aspecte més pràctic i immediat, la manifestació acabà de reblar els resultats

de les eleccions generals de juny d'aquell any. Els carrers sí que foren aquesta vegada rius plens de gent. La manifestació tingué un caràcter festiu, però encara mantingué amb força la seva vocació reivindicativa. Quedava fora de dubte que no podia donar-se una solució massa descafeïnada a la reivindicació catalana d'autonomia política. De fet, i malgrat que finalment el retorn de Tarradellas com a president d'una Generalitat republicana restaurada significà una opció amb un sostre polític més baix que el reclamat pels parlamentaris catalans, és clar que la dita restauració potser va ser l'únic element rupturista en el procés de reforma política que portà a la democràcia.

D'altra banda, el milió de segadors, s'ha convertit en un element gairebé iconogràfic del nostre passat més recent. La desmobilització anà caracteritzant l'evolució política general i un moment com el de setembre de 1977 ja no ha tornat a reeditar-se. Alguna de les massives manifestacions celebrades a Barcelona en els darrers temps han aconseguit portar al carrer centenars de milers de persones, però a més de no aplegar tanta gent, en cap cas no sembla que vagin a tenir una transcendència política com la d'aquella diada. L'Onze de Setembre de 1977 és reivindicat des d'angles molt diferents i això és el que l'hi dona el seu valor. Així, assenyala l'eclosió de l'independentisme català, constitueix una de les mostres més palpables de la unitat nacional catalana reivindicada per forces polítiques ben diferents, i per a molts és també un exemple paradigmàtic de com l'acció pacífica i de masses al carrer serveix per a la transformació política. Malgrat que després de l'11 de setembre de 2001, amb l'atemptat i ensorrament de les Torres Bessones a Nova York, difícilment la nostra diada podrà deslliurar-se de l'ombra projectada per aquests fets, també està clar que, si més no en el nostre àmbit, la multiplicitat de significats que podem atorgar a l'Onze de Setembre de 1977 li auguren una llarga vida com a referent històric significat del nostre passat.

Jordi Ibarz Gelabert

1917: quan Catalunya va voler democratitzar Espanya

EL TEMPS

Uns soldats custodien un canó a la plaça de Catalunya de Barcelona, el 13 d'agost de 1917, jornada de vaga general revolucionària contra la monarquia declarada per la UGT i la CNT.

L'any 1917 –ara fa vuitanta-cinc anys– l'estat espanyol va viure una de les crisis més importants del segle XX, que va posar en qüestió de manera definitiva la validesa de l'estat de la restauració i va iniciar la recta final de la mateixa crisi de l'estat. Una crisi que va culminar amb la instauració de la dictadura de Primo de Rivera el setembre de 1923. Al mateix temps, la crisi de 1917 va qüestionar amb rotunditat el sistema capitalista espanyol, en un moment en què es produïen importants esdeveniments en el panorama internacional: en el marc de la Gran Guerra que

sotragava Europa, Rússia vivia una profunda convulsió política i social des de la caiguda del tsarisme el mes de febrer, i preparava el camí a la revolució bolxevic, triomfant l'octubre de 1917.

En aquest marc, la crisi espanyola de 1917 es va manifestar en tres fronts, diferents però paral·lels, que varen confluïr en la mateixa realitat històrica i social.

En primer lloc, es produí la crisi militar, provocada per la reaparició dels militars en la vida política.

A continuació esclatà una crisi política, motivada per les exigències de la Lliga

Regionalista de Catalunya, que reivindicava la definitiva reforma i democratització de l'estat de la restauració.

En tercer lloc, i finalment, va acabar produint-se la crisi social, arran de la vaga general revolucionària que venia preparant-se des de temps abans, però que va acabar esclatant el mes d'agost.

I en tots els casos, per bé que es va tractar de tres moviments amb interessos i objectius molt diferents i al cap i a la fi contradictoris, Catalunya va tenir un clar protagonisme històric.

Pelai Pagès

La crisi militar: les Juntes de Defensa

El primer dels grans problemes va ser el militar: les Juntes de Defensa van ser considerades com una vertadera “rebel·lió de les classes mitjanes militars”.

La primera de les crisis que va aparèixer en el convuls marc de l'any 1917 va ser la crisi militar, plantejada obertament a partir del mes de maig, però en un moment en què la situació politico-social a l'estat espanyol era ja molt complexa i problemàtica. L'executiu liberal del comte de Romanones, que governava des del desembre de 1915, va haver d'afrontar importants fenòmens derivats de la guerra europea: a partir del 31 de gener Alemanya havia decretat el bloqueig marítim, i al cap de poques setmanes els vaixells comercials espanyols van ser bombardejats per submarins alemanys; al mes de febrer el Govern va decidir clausurar les Corts, després d'una sessió en què no van faltar aldarulls considerables; al mes de març el Govern havia suspès les garanties constitucionals, amb motiu de la important conflictivitat social que ja hi havia; i un mes després el Govern Roma-

A finals de 1905 els militars van assaltar els locals del setmanari *Cu-Cut!*, indignats per una caricatura de Joan Junceda.

EL TEMPS

nes entrava en crisi —oficialment arran del torpedinament del vaixell *San Fulgencio* pels alemanys— i era substituït per un nou govern liberal presidit per García Prieto. Va ser el govern que va haver de resoldre la primera crisi greu de l'any: la crisi militar.

Causes i origen de les Juntes de Defensa. Aquesta crisi es concretà en l'organització i les exigències de les anomenades Juntes Militars de Defensa, uns organismes il·legals que van aparèixer en el si de l'exèrcit amb un projecte regeneracionista, no exempt de reivindicacions socials i sindicals. Certament, l'aparició d'aquestes Juntes tenia raons estructurals i conjunturals. A aquestes altures de segle l'exèrcit espanyol era una institució militar que, sense tenir una finalitat professional específica, era formada per uns 100.000 homes. Ara bé, hi havia també una gran quantitat d'oficials

EL TEMPS

Eduardo Dato va ser cap del govern espanyol els anys 1913, 1917 i 1920. En el seu segon mandat va cedir davant les pressions de l'estament militar i va aprovar el reglament de les Juntes.

El Govern cedí a les pretensions de les Juntes Militars, en la que va ser la crisi més greu de la restauració, i claudicà davant les pressions dels militars. Unes pressions que van continuar existint durant tot l'estiu i fins a la fi de la crisi

que, entre sous, gratificacions, complements, etc., s'emportaven el 60% del pressupost de guerra, mentre que un 30% anava destinat a la tropa i només el 10% a material. Dins d'aquest exèrcit, el sistema d'ascens es feia a través de mèrits de guerra o a partir del favoritisme reial i de la casa militar del rei. El únics mèrits de guerra possibles procedien de la guerra del Marroc, però aquesta era una guerra molt petita per a un exèrcit tan nombrós i, en la pràctica, la rapidesa i facilitat amb què s'assolien els ascensos al Marroc –com els que va aconseguir, per exemple, Franco– convertien els militars “africanistes” en autèntics privilegiats. Paral·lelament, havia crescut la seva impopularitat entre nombrosos sectors de la societat espanyola des que el 1905 –amb motiu dels esdeveniments del *Cu-Cut* de Barcelona– havia reiniciat el seu retorn a la política, i, sobretot, per la seva continuada participació en la repressió de moviments vagues. Al mateix temps, hi havia causes més immediates en la constitució de les Juntes: l'augment del cost de la vida que s'havia iniciat amb la guerra europea havia afectat també l'oficialitat peninsular, que veia com els sous havien perdut capacitat adquisitiva. De fet, la carrera militar havia deixat de ser una carrera segura i còmoda econòmicament parlant, com ho havia estat durant el segle XIX. Fins al punt que ja el 1902 el ministre de la guerra, Valerià Weyler, havia establert una norma que prohibia als tinentes casar-se fins que no disposessin d'una renda personal o tinguessin una promesa amb dot suficient.

No és sorprenent que davant d'aquesta situació abundés el descontentament militar d'un exèrcit que era considerat la columna vertebral de l'estat i de les seves institucions, però que sistemàticament era negligit i marginat pels polítics de torn. Aquest malestar va acabar cristallitzant al llarg de l'any 1916, quan des de Barcelona –on l'exèrcit estava més sensibilitzat, perquè era utilitzat com a instrument repressiu tant contra el nacionalisme com contra el moviment obrer– es va plantejar l'organització d'un moviment corporatiu i al mateix temps sindical que prenia la forma de les Juntes Militars de Defensa. Sembla que

aquests organismes es van organitzar a Catalunya en el decurs del primer semestre de 1916, i durant la segona meitat de l'any es van estendre per la resta de l'estat.

Inicialment el seu programa era fonamentalment professional. En el Reglament de la Junta de Defensa de l'Arma d'Infanteria –la impulsora del procés–, després de les corresponents referències a l’*“ardiente deseo de hacer a la Patria grande y poderosa”* o als objectius de treballar *“para mayor gloria y poderío de la Patria”* es parlava dels interessos col·lectius i individuals que pretenien defensar, de la necessitat de desenvolupar la companyonia, l'ajuda mútua i la cavallerositat com a virtuts inherents a l'oficialitat. I en l'àmbit concret exigien no solament millores salarials sinó sobretot una reforma i estructuració de l'exèrcit, la qual cosa comportava una escala tancada segons la qual els ascensos fossin per antiguitat, sense favoritismes de la casa militar del rei. Per això, també demanaven el relleu d'aquest organisme i que hi passessin tots els militars per torns.

D'aquesta manera començava la que s'ha anomenat la rebel·lió de les “classes mitjanes militars”, perquè, com quedava clar en el reglament, només podien ser membres de les Juntes els oficials, des de tinent fins a coronel, amb l'exclusió expressa dels generals. Però el que havia nascut com un moviment corporatiu, ben aviat es convertí en un moviment polític, que va posar entre l'espasa i la paret l'estat de la restauració i la monarquia mateix.

La irrupció dels militars. És cert que davant de l'existència de les Juntes les autoritats civils i militars no van reaccionar de la mateixa manera. Sembla que el Govern va intentar dividir-les i aturar-ne el creixement, mentre que Alfons XIII les afavorí en el seus inicis, amb la intenció de “borbonejar-les”, i fins i tot gaudiren de suport dins les altes jerarquies militars. Segons tots els testimonis, el capità general de Catalunya, Antonio Alfau, les patrocinà i fins el reglament esmentat suara es va redactar des del seu despatx. Però ben aviat es posà en evidència que el creixement de les Juntes

havia estat tan espectacular que els generals no les havien pogut controlar: des de Catalunya tenien una presència arreu de les casernes militars, excepció feta de la plaça de Madrid, i, naturalment, de l'exèrcit d'Àfrica, i s'havien convertit en l'organització més poderosa del país.

Un cop el rei va veure que no podia instrumentalitzar-les, va decidir que s'havien de dissoldre. Així doncs, a partir de l'inici de l'any 1917 van començar les accions governamentals. La crisi va esclatar a partir del 24 de maig, quan, oficialment dissoltes, continuaven actuant. A partir de les pressions del nou ministre de la guerra, el general Francisco Aguilera, Alfau va mantenir un seguit de reunions amb el coronel Benito Márquez, president de la Junta d'Infanteria i màxim representant del moviment, i davant la negativa de Márquez de dissoldre les Junes i seguir els consells del capità general de Catalunya, aquest va decidir empresonar tota la Junta Superior, que el dia 26 de maig fou reclosa a Montjuïc. Immediatament a aquest fet, es va constituir una nova Junta Superior, que presidí el coronel Echevarría, i que el dia 1 de juny va enviar des de Barcelona un ultimàtum al nou capità general de Catalunya –que substituïa Alfau–, el general Marina. En l'ultimàtum s'exigia *“la rehabilitación inmediata de los arrestados, la reposición de los privados de sus destinos, la garantía de que no se tomarán represalias y de que será atendida en lo posible con más interés y cariño, y, por último, el reconocimiento oficioso de la existencia de su Unión y Junta de Defensa”*. Al mateix temps es donava al Govern un termini de dotze hores per al compliment d'aquestes condicions. Era, no cal dir-ho, un veritable cop d'estat, ja que els militars tenien preparada una insurrecció en cas que el Govern no cedís.

Però, evidentment, el Govern va cedir: el dia 2 de juny al matí prenia la decisió d'alliberar els empresonats de Montjuïc i al mateix temps van ser també posats en llibertat els membres de les Junes Militars que havien estat arrestats en altres ciutats espanyoles. Era evident que les Junes havien vençut en tota regla. Una setmana més tard, García Prieto presentava la seva dimissió i es negava a firmar

el reglament de les Junes. Era la crisi de govern més greu de la restauració i el rei va optar pel recanvi tradicional: el dia 11 de juny pujava un govern conservador, presidit per Eduardo Dato, que aprovà el reglament de les Junes, i que claudicà davant les pressions dels militars.

Unes pressions que van continuar existint durant tot l'estiu i fins a la fi de la crisi.

Dalt, la formació de diversos batallons en un campament instal·lat en una planura del Rif. A sota, l'equip d'oficials encarregats de restablir l'ordre a Astúries després dels fets revolucionaris de 1917. Franco és el quart per la dreta de la primera filera.

Pelai Pagès

EL TEMPS

L'Assemblea de Parlamentaris: el repte català

Amb el plantejament de la crisi militar, la Lliga encapçala el moviment de renovació. Era l'ofensiva definitiva dels regionalistes per fer efectiu el seu programa regeneracionista.

Una vegada plantejada la crisi militar –que, com acabem de veure, havia comportat una autèntica crisi política– la Lliga va encapçalar el moviment de renovació, que també pretenia situar el Govern entre les cordes per forçar-lo a acceptar una reforma constitucional. De fet, era l'ofensiva definitiva dels regionalistes per fer efectiu el seu programa regeneracionis-

ta elaborat amb motiu de la constitució de la Lliga el 1901.

Des d'aquesta data, encara en plena convulsió motivada per la crisi de 1898, el nacionalisme català de dreta s'havia plantejat una acció política que passava, en primera instància, per assolir l'hegemonia política a Catalunya, però també per la influència en la vida política espanyola i per la reforma d'un sistema polític que tots els regeneracionistes havien acusat de ser el responsable de tots els mals.

Els regionalistes catalans –encapçalats per un Enric Prat de la Riba que representava l'home de la “Catalunya endins” i per un Francesc Cambó que encarnava la política de la “Catalunya enfora”– des de la formació de la Lliga havien practicat una política pragmàtica que sovint subordinava els principis teòrics o doctrinaris a l'acció i que intercalava el pacte amb els partits dinàstics –liberal o conservador– amb la reivindicació nacionalista. Al mateix temps, progressivament, la Lliga havia anat moderant els seus posicionaments polítics i socials, sobretot després de la Setmana Tràgica de 1909, quan, obertament compromesa amb la repressió governamental, s'havia resituat de manera definitiva en unes posicions conservadores i reaccionàries, i havia intensificat la col·laboració amb els partits dinàstics.

Producte d'aquesta nova actitud havia aconseguit uns èxits indiscutibles, com ara la instauració de la Mancomunitat de Catalunya, l'any 1914. Però el seu projecte de “regenerar” Espanya, no l'havia abandonat en cap cas, i en un moment en què a la crisi militar s'havia afegit una crisi política i es preparava també una crisi social de magnituds considerables, va decidir potenciar un moviment de “reforma” que clarament pretenia evitar una revolució.

L'Assemblea de Parlamentaris del 5 de juliol. Ja en els darrers dies del govern de García Prieto, en concret el dia 8 de juny, Raimon d'Abadal i Francesc Cambó li havien enviat un telegrama en què reflectien la profunda preocupació política que sentien pels esdeveniments que se succeïen. No

dubtaven a acusar de la situació del país un sistema polític en què “els governs ocupen el poder per la sola voluntat de la corona, convertida de fet en únic poder sobre el qual pesa tremenda responsabilitat”, sense que el Parlament sigui convocat ni que el país tingui cap mena de satisfacció per les ànsies de renovació. Al mateix temps advocaven per una renovació de les formes de govern i per un parlamentarisme veritablement democràtic. A aquestes altures era evident que el sistema polític espanyol era una simple ficció democràtica, que no gaudia de la més mínima credibilitat. Una vegada constituït el nou Govern Dato, la Lliga va donar a conèixer uns acords, en els quals protestava pel fet que la crisi de govern s’hagués resolt d’esquena al Parlament —que era tancat des del 26 de febrer—, s’afirmava en l’eficàcia de les solucions autonomistes i anunciava una intensa campanya de propaganda dins i fora de Catalunya “a favor de les solucions autonomistes i de la dignificació de la vida pública espanyola”. També anunciava la publicació immediata d’un manifest adreçat al país.

Certament, el dia 14 de juny, els diputats i senadors de la Lliga donaren a conèixer al país un contundent manifest, que esdevindria el darrer escrit de Prat de la Riba —aquest, greument malalt, morí l’1 d’agost—. El manifest era una crítica molt dura a la situació política que vivia el país, sobretot després de l’acció militar, recorria a crítiques històriques —com les que feien referència a la ficció parlamentària en què descansava el sistema— i feia una referència explícita a la gravetat de la crisi: “Mai havia viscut Espanya, des de la restauració ençà, un moment semblant a l’actual.” Preconitzava, com a solució, la constitució d’un estat federatiu —“on els pobles ibèrics tindrien l’ambient de fraternitat, d’intimitat amorosa que forma les grans unitats indivisibles”—, i, finalment, instava a la reobertura del Parlament perquè els partits poguessin exigir responsabilitats. Era el punt de partida de l’Assemblea de Parlamentaris del mes de juliol, ja que dos dies després Felip Rodés va anunciar una reunió de diputats i senadors cata-

lans de tots els grups polítics, que precediria a una altra de tot Espanya. No cal dir que l’anunci d’aquesta iniciativa no va ser gens ben rebut pel Govern, ja que el dia 25 de juny va suspendre les garanties constitucionals i va restablir la censura de premsa.

Però l’1 de juliol, Raimon d’Abadal va enviar als diputats i senadors catalans una convocatòria oficial per assistir a una reunió el dia 5 de juliol al Saló de l’Ajuntament de Barcelona. D’Abadal va decidir per unanimitat donar suport a l’Assemblea, i va oferir, al Saló, tots els elements que fossin imprescindibles. A més, destinà 5.000 pessetes per a despeses. D’aquesta manera, a les 17.15 h començà l’Assemblea de Parlamentaris catalans, que va reunir 20 senadors i 39 diputats catalans, d’un total de 60 parlamentaris, més els senadors vitalicis i palatins. Hi havia representats des dels monàrquics liberals fins als republicans llerrouxistes, passant pels reformistes i la Lliga. Foren nomenats tres presidents —Raimon d’Abadal, pels regionalistes; el marquès de Marianao, pels monàrquics liberals, i Ermengol Giner de los Ríos, republicà radical—, i immediatament es va passar a discutir la resolució que havien presentat Cambó, Lerroux, Roig i Bergadà, Llosas, Zulueta, Nogués i Sedó. Aquesta resolució representava les posicions polítiques i les sensibilitats més diverses, i recollia l’estat d’opinió d’un sector molt ampli de la classe política catalana. Un cop assenyalada la “gravetat i transcendència dels moments actuals”, convingut “que és voluntat general de Catalunya l’obtenció d’un règim d’ampla autonomia” i que “és de gran conveniència per a Espanya transformar l’organització de l’estat”, es plantejava l’acord següent: “Demandar al Govern la immediata reunió de les Corts, perquè aquestes, en funcions de Constituents, deliberin i resolguin en l’organització de l’estat i l’autonomia dels municipis i donin solució immediata al problema militar i als que les circumstàncies actuals plantegin amb urgència inapel·lable, per a la vida econòmica d’Espanya.” El segon acord es referia a comunicar l’anterior decisió al Govern i, en cas que no s’obtingués la reunió de

EL TEMPS

Enric Prat de la Riba era el representant de la “Catalunya endins”. A la imatge de sota, reunit amb els consellers de la Mancomunitat de Catalunya i els parlamentaris catalans (Prat és el quart per l’esquerra de la filera de baix). A la pàgina anterior, un instant de l’Assemblea de Parlamentaris catalans esdevinguda el 5 de juliol de 1917, a la sala del consistori nou de l’Ajuntament de Barcelona.

Dalt, Alejandro Lerroux. A sota, Francesc Cambó i Francesc Macià. Tots tres polítics van ser alguns dels destacats participants en l'Assemblea catalana.

Corts, convidaven tots els senadors i diputats espanyols a una Assemblea extraoficial que se celebraria el dia 19 de juliol.

Presentada la proposició es va obrir un torn de paraules i, entre altres, parlaren Cambó i Lerroux. Segons publicava l'*Anuari de Catalunya* de 1917, la intervenció de Cambó se sintetitzava en les següents paraules: "Ai dels pobles on, després dels fets com els del primer de juny, tot segueix igual... La història ens podrà perdonar que ens equivoquem; però no ens podria perdonar que no féssim res." Lerroux va fer esment especial a l'autonomia dels municipis, en un discurs que va fer dir a *La Veu de Catalunya*, l'òrgan de la Lliga, l'endemà mateix, segons el qual "cal reconèixer en el parlament de Lerroux la visió més elevada que mai hagi tingut d'una necessària reconstitució espanyola". Finalment, la proposició fou votada favorablement per 46 dels parlamentaris presents. Poc abans havien abandonat la reunió 13 parlamentaris conservadors, que n'havien presentat una altra de molt tèbia i contemporitzadora, mentre que Francesc Macià, que també n'havia presentat una de pròpia, finalment la va retirar.

L'impacte. L'endemà i durant els dies següents els resultats de l'Assemblea catalana van merèixer un ampli ressò i una aprovació quasi unànime de gairebé tota la premsa, tant de dins com de fora de Catalunya. Un diari com *El Mercantil Valenciano* publicava un article el dia 8 de juliol amb el títol "De Catalunya viene la luz", on es destacava la importància de l'Assemblea catalana. Però era evident que ara la pilota estava en el terrat del Govern i era també molt evident que Dato no estava disposat a convocar Corts ni a portar a terme cap revisió constitucional en profunditat. El dia 7 de juliol el president de govern va rebre els tres presidents de l'Assemblea que li lliuraren les conclusions. Aquest es va limitar a prendre'n nota i a comprometre's que ho portaria al Consell. Però de la reunió del Govern del mateix dia 7 va sortir una negativa rotunda per resposta. Sobre la petició de reobrir el Parlament, el Govern dei-

xava prou clar que aquesta decisió no més pertocava a ell, i en cap cas a "personas que ni gobiernan, ni dirigen, ni tienen la misión constitucional de hacerlo, cualquiera que sea su número y calidad". Quant a la convocatòria d'una futura Assemblea per al dia 19 de juliol, el Govern també era prou explícit: va declarar la futura Assemblea com "un acto verdaderamente sedicioso, definiendo y castigado en diversos artículos del Código Penal".

Les posicions, doncs, van quedar molt clares des de quasi l'endemà mateix de l'Assemblea del dia 5, i cadascuna de les parts tenia poc més de deu dies per intentar portar a terme amb efectivitat els seus objectius. El Govern estava disposat a fer fracassar per tots els mitjans l'anunciada Assemblea, evitant que els parlamentaris espanyols se sumessin a la iniciativa dels catalans, i, a més, va mostrar clarament la disposició que tenia per evitar-ne la reunió. D'entrada, va aplicar mesures repressives. A partir del mateix dia 5 les garanties constitucionals tornaven a ser suspeses, i a més es va restablir una rigorosa censura de premsa. Al mateix temps es va fer circular el rumor, profusament estès a través de pamflets i fulls volants, que a Catalunya es preparava un moviment separatista destinat a instaurar una república federal que, en combinació amb els governs europeus de l'Entente, faria entrar Espanya a la guerra europea, en el bàndol dels aliats. Aquest i cap altre seria el sentit del pacte establert entre Cambó i Lerroux. L'espantall de separatisme, tan utilitzat pels governs espanyols des del segle XIX, tornava a servir ara al govern de Dato d'argument per intentar fer fracassar el moviment regeneracionista encapçalat des de Catalunya. La presència republicana equivalia, en la perspectiva dels conservadors espanyols, a impulsar un procés revolucionari.

Cambó, però, que llavors s'havia convertit ja en el màxim promotor de la iniciativa, no es va deixar acoquinar. D'una banda, va intentar contrarestar les mesures governamentals, posant en circulació un seguit de fulls clandestins, que pretenien obviar la censura de premsa, i on s'exposaven, per activa i

per passiva, els objectius que hom perseguia, que no tenien res a veure ni amb una sedició separatista ni amb un moviment republicà. I, d'altra banda, va redoblar els seus esforços per convèncer el conjunt de parlamentaris espanyols de participar en l'Assemblea del dia 19. Amb aquest propòsit va intentar convèncer els partits dinàstics espanyols, contraris a Dato, perquè se sumessin a la reunió. Però ni els liberals ni els conservadors, partidaris d'Antoni Maura, en qui confiava Cambó, en van confirmar la participació. I van romanre al marge del moviment. De fet, només les esquerres espanyoles –reformistes, republicans i socialistes– n'havien garantit la assistència.

Al mateix temps, Cambó es va posar en contacte amb les Juntas Militars de Defensa. Per bé que les antipaties entre el catalanisme i l'exèrcit eren recíproques i, en aquesta etapa històrica, dataven del 1905, Cambó pensava que la coincidència de les propostes de regeneració política que feien uns i altres podia menar a una mútua col·laboració. Per carta al coronel Benito Márquez, l'home fort de les Juntas, escrita el dia 10 de juliol, Cambó havia intentat foragitar els temors “separatistes” que els militars sempre veien en un moviment impulsat pels catalanistes. Entre altres coses Cambó deia a Márquez que “*Cataluña no es ni puede ser independiente. La separación material sería la muerte de Cataluña, pues, por ley fatal de gravedad, una Cataluña independiente pasaría a ser muy pronto un departamento francés*”. Però a desgrat de tot, els militars no es van voler comprometre. Una carta que es va donar a conèixer el dia 14 de juliol, suposadament escrita per un general i adreçada als companys de la guarnició de Barcelona, sol·licitava suport al Govern, davant les maniobres del “club de separatistes” que només servien els interessos d'una nació veïna.

Dos dies més tard, les Juntas donaren a conèixer la seva posició, en una nota oficiosa, en la qual declaraven el seu ferm propòsit de “*permanecer alejados de las luchas políticas y obedecer los mandatos del Gobierno legalmente constituido*”.

L'Assemblea del dia 19 de juliol. A desgrat d'aquests fracassos, ni Cambó ni els parlamentaris catalans es van fer enrere. Segons estava previst, la reunió es faria el dia 19 de juliol. Dato, que no havia renunciat a avortar-la, va enviar a Barcelona importants forces de l'exèrcit i de la Guàrdia Civil, amb la convicció que tot es reduïa a “una senzilla qüestió de Guàrdia Civil”, i fins i tot es van veure al port de Barcelona el creuer Reina Regente i el torpeder número 15. En les darreres vint-i-quatre hores, la ciutat havia viscut un estat d'agitació inèdit. I, en arribar el matí del dia 19, Barcelona donava la sensació d'una ciutat ocupada. Com assenyala l'*Anuari de Catalunya*, “per places, cantonades i travessies no es veien sinó policies i civils de peu i de cavall. La policia havia estat armada amb terceroles. De tropes, no se'n veien. Totes estaven aquarterades, les armes a punt, les cartutxeres plenes, a disposició de sortir al carrer al primer avís”. La plaça de Sant Jaume també s'havia ocupada i els edificis públics, els palaus de la Generalitat i de l'Ajuntament també havien estat conveniementment presos per la força pública.

Però els parlamentaris havien ideat una estratègia que, al cap i a la fi, els sortiria prou bé: una senyora anònima havia anat a encarregar un dinar de casament per a setanta comensals al restaurant del Parc de la Ciutadella. Una vegada dinats, els parlamentaris, en grups i en automòbils, s'anirien desplaçant a l'anomenat Palau del Governador de la mateixa Ciutadella, seu del Comitè Executiu de l'Exposició d'Indústries Elèctriques. Aquí era on tindria lloc l'Assemblea. Només la comissió que s'havia ocupat de la qüestió del local sabia el lloc exacte on es faria la reunió. L'ordre del dia s'havia adoptat al matí, en una reunió que va tenir lloc a casa del dirigent regionalista Bertran i Musitu. Finalment, hi van assistir 68 parlamentaris i se n'hi adheriren 10 més. Dels catalans, mancaren 6 senadors d'un total de 16 i 10 diputats d'un total de 44. La resta eren representants de les esquerres espanyoles. Raimon d'Abadal, el primer dels presidents de l'Assemblea, va rebre els parlamentaris amb les següents paraules: “Senyors se-

A desgrat dels fracassos, ni Cambó ni els parlamentaris catalans es van fer enrere. Segons estava previst, la reunió es faria el dia 19 de juliol. Dato, que no havia renunciat a avortar-la, va enviar a Barcelona importants forces de l'exèrcit i de la Guàrdia Civil, amb la convicció que tot es reduïa a “una senzilla qüestió de Guàrdia Civil”, i fins i tot es van veure al port de Barcelona el creuer Reina Regente i el torpeder número 15

Capçalera de *Solidaridad Obrera*, òrgan de la CNT. A la dreta, sàtira sobre l'oportunisme polític de Francesc Cambó.

Si bé és veritat que els homes de la Lliga pretenien regenerar l'estat i adequar-lo a les seves necessitats –i les seves conviccions autonomistes eren sinceres–, en realitat amb l'Assemblea de Parlamentaris intentaven posar remei a una situació que a aquelles altures de l'any es presentava com a clarament revolucionària

nadors i diputats: queda constituïda l'Assemblea.”

Immediatament, una comissió formada pels diferents grups polítics –Melquíades Álvarez, Francesc Cambó, Ermengol Giner de los Ríos, Pablo Iglesias, Alejandro Lerroux, Felip Rodés, Josep Roig i Bergadà i Josep Zulueta– van donar a conèixer una proposició en què s'adoptaven, com a acords més importants, la necessitat de convocar unes Corts Constituents, que havien de ser convocades per un govern que encarnés i representés la voluntat sobirana del país. Aquestes Corts havien de deliberar sobre els problemes plantejats. Al mateix temps hom distribuïa els membres de l'Assemblea en comissions que estudiessin una reforma constitucional, les qüestions de defensa, ensenyament i justícia, i els problemes socials i polítics. I finalment es decidia donar publicitat als acords adoptats. A més, sembla que entre els parlamentaris que van assistir a Barcelona s'havia adoptat el compromís que en cap cas ningú no acceptaria carteres ministerials en un govern que no estigués disposat a convocar Corts Constituents, i al mateix temps s'estipulava que en aquest govern hi havia de figurar Melquíades Álvarez, en representació de reformistes, republicans i socialistes.

L'Assemblea es va acabar en el moment en què els parlamentaris foren descoberts per la policia. Davant la negativa dels reunits de complir l'ordre de dissolució que els havia donat l'inspector Bravo Portillo, va ser el mateix governador civil en persona, Leopoldo Matos, el que, després d'uns moments de gran tensió, decidí dissoldre l'As-

semblea. Simbòlicament, va detenir un per un tots els parlamentaris, posant-los la mà a sobre. Però a mesura que anaven sortint de l'edifici, eren posats en llibertat un per un, sense que passés res més ni es produís la temuda revolució anunciada pel Govern.

De fet, no podia ser altrament. En la pràctica l'objectiu dels homes de la Lliga era molt lluny de propiciar cap mena de moviment revolucionari. I fins i tot sembla que havien donat garanties al Govern que evitarien qualsevol tipus d'aldarull i disturbis el dia 19. Perquè, si bé és veritat que els homes de la Lliga pretenien regenerar l'estat i adequar-lo a les seves necessitats –i les seves conviccions autonomistes eren sinceres–, en realitat amb l'Assemblea de Parlamentaris intentaven posar remei a una situació que –a aquestes altures d'any– es presentava com a clarament revolucionària. La mateixa *Solidaridad Obrera*, l'òrgan de la CNT, havia afirmat el dia 6 juliol, l'endemà de la reunió dels parlamentaris catalans, que l'acció d'aquests era “*el àncora a que se agarra la burguesía ante la tragedia en perspectiva para contener la avalancha popular*”. I el mateix Cambó, al final d'any, va afirmar que la finalitat de l'Assemblea era evitar el camí de la revolució. Evidentment no es tractava, per tant, de fer cap revolució, sinó de tot al contrari, evitar-la, per bé que en el seu intent els homes de la Lliga havien d'enfrontar-se amb la ceguesa dels polítics espanyols. I és que la situació social semblava ja prou madura perquè es manifestés en qualsevol moment.

Pelai Pagès

La crisi social: la vaga general revolucionària

La tercera de les intenses crisis que sotragaren el sistema de la restauració esclatà en agost: va ser la vaga general revolucionària de 1917.

EL TEMPS

Lagost de l'any 1917 esclatà la vaga general revolucionària, la tercera de les crisis que completaria el conjunt de mobilitzacions socials i polítiques que, des de perspectives diferents, van sotragar el sistema de la restauració.

Les causes. Si bé l'antecedent directe i el primer pas per a la vaga revolucionària del mes d'agost de 1917 va ser la vaga ferroviària i tramviària de València del 19 juliol del mateix any, les causes de la crisi social havien anat gestant-se des de feia temps. La situació tràgica en què es trobava la classe obrera arran del problema de les subsistències explica aquest

moviment de protesta, que va assolir un caire sindical i de classe. L'esclat de la Gran Guerra al mes de juliol de 1914 havia comportat el deteriorament de les condicions de vida dels treballadors, perquè es van incrementar considerablement els preus dels aliments de primera necessitat, al mateix temps que augmentava el cost de la vida i els salaris es mantenien per sota dels preus. Aquesta situació es va agreujar i la tendència dels preus a l'alça es va mantenir fins a l'any 1920, cosa que va provocar un creixent malestar social entre els treballadors asalariats, que van veure disminuir el seu poder adquisitiu per sota del mínim necessari per a la subsistència.

Repartiment de menjar a la Barceloneta durant una de les nombroses vagues que els treballadors de la marina van dur a terme els anys 1916 i 1917.

EL TEMPS

Un grup de treballadors es manifesta pels carrers de València, ciutat on la vaga general d'agost de 1917 va tenir una especial importància. A sota, membres de la Guàrdia Civil i de l'exèrcit vigilan una estació de trens de la ciutat durant la jornada reivindicativa.

La vaga de juliol a València, enmig d'una forta intensitat social, va ser el preludi de la vaga general revolucionària

Efectivament, la creixent carestia de les subsistències a què havien de fer front les famílies obreres complicava encara més la seva situació, caracteritzada per salaris insuficients i per l'escassetat econòmica, la qual sovint s'afegia la manca de feina. L'increment dels preus dels queviures havia arribat a ser tan exorbitant que, ja abans de la vaga general revolucionària del mes d'agost, les organitzacions obreres havien apostat per la vaga general com a única eina de lluita. I l'inici de l'acció obrera que portà a la vaga d'agost de 1917 es pot situar ja en l'any 1916. Des d'aquesta data els sindicats UGT i CNT s'havien plantejat una campanya conjunta de reivindicacions. El 27 de maig de 1916 sorgiren del Congrés Obrer organitzat per la UGT i pel Partit Socialista una sèrie de demandes adreçades al Govern: l'adopció de disposicions per abaratir els queviures i la resolució de la crisi del treball. El Congrés Obrer va acordar que si el Govern no s'atenia a aquestes peticions s'emprendria una campanya de lluita estructurada en quatre etapes: d'agitació i de premsa, de mítings i manifestacions públiques, de vaga pacífica de 24 hores i, finalment, de vaga general. La negativa del Govern a donar resposta a aquestes demandes va provocar l'inici de la campanya d'actes públics i de premsa i la declaració de vaga de 24 hores per al dia 18 de desembre de l'any 1916. L'èxit d'aquesta va impulsar l'organització dels preparatius per a la vaga general que

constituïa la quarta etapa en la campanya de reivindicacions i lluites obreres, per a la qual encara no s'havia precisat una data concreta.

Preparatius. El dia 27 de març de 1917 es van reunir a Madrid delegats de la UGT i de la CNT que elaboraren un manifest conjunt on afirmaven: "*Se impone que el proletariado español emplee la huelga general, sin plazo definido de terminación, como el arma más poderosa que posee para reivindicar sus derechos.*" I el 17 de juliol de 1917 els sindicats van donar a conèixer el seu programa, publicat a *Solidaridad Obrera*, l'òrgan de premsa de la CNT a Barcelona. Aquest partia de l'enderrocament de la monarquia i proposava la instauració d'una situació política particular que s'assimilaria a una forma republicana. Reconeixia els sindicats obrers als quals s'atorgava el dret de vetar les lleis dictades pel Parlament constituent. El programa exigia també la jornada laboral de 7 hores i la setmana anglesa, el salari mínim de 4 pessetes, la supressió del treball a preu fet, la prohibició del treball per als menors de catorze anys i la percepció de pensions per als incapacitats i per als majors de cinquanta anys. Es demanava també la dissolució de l'exèrcit, que havia de ser substituït per milícies, l'abolició de la diplomàcia, la separació de l'església i de l'estat, la llei del divorci, l'autonomia municipal i regional, la nacionalització del sòl i del subsòl i moltes aspiracions més de tipus polític, econòmic i laboral que evidenciaven quin era el model de societat a què aspiraven i que volien construir.

L'aturada de juliol a València. En aquest context i en el marc d'una forta intensitat social es va convocar el que seria el preludi i el primer pas de la vaga general del mes d'agost: la vaga de ferroviaris i tramviaris de València del 19 de juliol. El 70% dels treballadors ferroviaris, tramviaris i portuaris va paraitzar les comunicacions en una vaga que es va estendre també a la zona central d'Aragó. El dia 20 de juliol la lluita es va generalitzar i es va produir el tancament de comerços, fàbriques i tallers. El governador civil, Juan Tejón i Marín, que

ja el dia 19 havia donat a conèixer un ban intimidatori, va decretar la clausura de la Casa del Poble, de la Casa de la Democràcia i de la Societat Unió Ferroviària, al mateix temps que l'exèrcit prenia part activa en la repressió. L'endemà, 21 de juliol, la vaga es va mantenir i el capità general de la regió, el general Tovar, va declarar l'estat de guerra i la ciutat va quedar sota l'estat de setge. El dia 22, els treballadors portuaris van tornar a la feina, i el dia 25 ho van fer els tramviaris, que prèviament havien acceptat una transacció. La junta d'autoritats va decidir aixecar l'estat de setge el dia 26, i es posà fi a la vaga. Però el conflicte amb la Companyia del Nord continuà sense resolució. A més, l'empresa va optar pel camí de l'adopció de represàlies contra els obrers que havien sobre-sortit més al llarg de la jornada de vaga del dia 19. Els sindicalistes demanaren llibertat per als detinguts, sobreseïment de les causes i la incorporació dels ferroviaris acomiadats per la Companyia als seus llocs de treball. L'actitud intransigent de l'empresa va fer que una comissió de ferroviaris del Sindicat del Nord demanés al general Tovar que actués com a mitjancer en la resolució del conflicte. Si bé Tovar va satisfer les dues primeres demandes, la Companyia del Nord es va negar a readmetre els treballadors acomiadats. Els sindicalistes van traslladar la petició de readmissió dels seus companys a l'empresa a Madrid, on el Govern havia recollit i fet seva aquesta reivindicació que, novament, va ser rebutjada per la Companyia.

La vaga general revolucionària. Després de la vaga del 19 de juliol a València la conflictivitat social continuava essent tan intensa que els sindicats van convocar la vaga general revolucionària per al dia 13 d'agost, malgrat que la convocatòria es féu precipitadament i sense que tingués plenes garanties d'èxit. La vaga es va desenvolupar fonamentalment a Madrid, Catalunya, País Valencià, País Basc, Astúries, Lleó... on va triomfar plenament, fracassant en canvi a Balears i Andalusia.

A Catalunya, el sindicat que va encapçalar la vaga va ser la CNT, ja que la UGT tenia escassa presència entre els

treballadors catalans. Un dels mitjans que va transmetre l'ordre de vaga fou un volant publicat per *Solidaridad Obrera*, que anuncià la convocatòria de la vaga general revolucionària per al dilluns dia 13 d'agost i presentà el moviment com una revolució social, invocant l'exemple de Rússia i al·ludint a la constitució de soviets de soldats i obrers. Si bé a l'estat espanyol s'havia constituït el comitè de vaga, el centre polític del moviment tenia com a seu Barcelona, on es trobaven també el centre de l'acció parlamentària i de l'acció militar. La resposta a l'ordre de vaga del dia 12 va ser general: els treballadors de la ciutat de Barcelona i de les poblacions catalanes amb nuclis obrers van abstenir-se d'anar a treballar l'endemà.

A Barcelona el moviment vaguístic del dilluns dia 13 d'agost es va iniciar entorn de la circulació dels tramvies. A primeres hores de la matinada van ser atacats a trets alguns vehicles i es produïren enfrontaments amb la Guàrdia Civil i la policia, que provocaren les primeres víctimes: un guàrdia civil mort i un policia ferit. Els atacs als tramvies, protagonitzats per grups d'obers armats que assaltaven els vehicles i obligaven el conductor a detenir-se i a descendir els viatgers, van augmentar al llarg del matí. Amb aquestes actuacions els obrers van aconseguir que la circulació de tramvies fos interrompuda a mig matí. La resposta del Govern no es feu esperar: cap al migdia el capità general José Marina va declarar

El teatre Espanyol, al Paral·lel de Barcelona, va ser utilitzat com a dispensari de la Creu Roja en les protestes de 1917. A la capital catalana i a Sabadell l'èxit de l'aturada va ser important.

La vaga fracassà com a tal, si bé va servir perquè els treballadors incrementessin la seva consciència de classe i tinguessin més clar que amb la seva capacitat de lluita millorarien les seves condicions de vida i transformarien a fons la societat. Així, la vaga va donar més força i cohesió a un moviment obrer que havia de sortir de l'experiència molt més enfortit i consolidat

l'estat de guerra i va emetre un ban en què anunciava severíssimes penes als alteradors de l'ordre, alhora que ordenava la represa del servei dels tramvies. Aquestes disposicions només serviren per estimular la lluita, molt virulenta, que va ser contestada amb la instal·lació de canons a les vies principals de la ciutat i amb l'ocupació per les forces militars dels punts neuràlgics, la qual cosa posava de manifest que els caps i oficials de l'exèrcit obeïren, sense cap mena de dubte, les ordres dictades per l'autoritat i pel Ministeri de la Governació. La situació es va agreujar el dimecres dia 15, dia en què els enfrontaments assoliren la màxima intensitat. La paralització de l'activitat laboral era absoluta, a excepció dels mercats, que obriren les portes protegits per la força pública, i els tramvies, els quals, custodiats per forces de l'exèrcit i conduïts per soldats, circulaven patint sovint els atacs dels trets procedents dels terrats, balcons o finestres. L'artilleria ocupà els carrers i la repressió es va accentuar. Evidentment, també el nombre de víctimes: vuit o deu morts i algunes desenes de ferits. El dimecres circularen els tramvies conduïts per enginyers de l'exèrcit, mentre que a la ciutat s'alçaren barricades que van ser atacades per l'artilleria, ajudada per càrregues a la baioneta. El general Marina publicà el "ban de les persianes", que ordenava als veïns que les havien de mantenir obertes o alçades totalment, mentre que el capità general ordenà utilitzar el canó sense contemplacions. I l'alcaldia publicà un ban que impedia l'augment dels preus dels queviures. Al llarg d'aquesta jornada es van posar en llibertat alguns presos comuns perquè les seves cel·les de la presó Model fossin ocupades pels obrers detinguts i a més es va detenir també Marcel·lí Domingo, diputat a Corts per Tortosa.

El dijous dia 16 el general Marina va fer públic un ban en què manifestava que passarien a disposició judicial els venedors que alteressin els preus dels queviures i dels articles de primera necessitat i disposà que s'havia de mantenir el preu de venda dels articles que regia abans de la declaració de l'estat de guerra. Encara que els tramvies circulaven en major nombre que en les jornades anteriors i

que ja començaven a obrir algunes botigues i bars, es van produir aldarulls i s'aixecaren algunes barricades. Les detencions varen ser tan nombroses que bona part dels presos van haver de ser traslladats al castell de Montjuïc perquè la Presó Cel·lular, la Model, era incapaç d'acollir-los a tots. I, finalment, el divendres dia 17 es va retornar a la normalitat, que fou totalment restablerta l'endemà, el dissabte 18, i que va deixar un balanç de víctimes a la ciutat que s'ha comptat en 33 morts, dels qual 5 pertanyien a la força pública, i més de 80 ferits, sense incloure aquells que no es varen comptar per haver-se amagat als seus habitatges.

La convocatòria de vaga general revolucionària va tenir una acceptació important també al Vallès i a les conques fluvials del Ter i el Llobregat. Sabadell, seu d'un proletariat molt influït pel sindicalisme revolucionari de la Confederació Regional del Treball, es va fer ressò del moviment revolucionari i de la vaga general del mes d'agost, organitzant una veritable resistència a les forces armades que fou especialment virulenta i que es caracteritzà per una gran duresa en els enfrontaments. Un cop declarat l'estat de guerra a la província, l'alcalde va posar el comandament de la ciutat a mans del capità de la Guàrdia Civil, Tejido, que, comandant una força reduïda i feble, lluny d'adoptar una actitud prudent i expectant, va provocar la reiteració d'incidents, escorcolls personals constants i clausura de locals, com els de la Federació Obrera i de la Fraternitat Republicana Radical. Els primers incidents greus es produïren el dimarts 14 arran els escorcolls realitzats per una parella de la Guàrdia Civil, amb actitud prepotent i provocativa, als obrers que esmorzaven tranquil·lament a la taverna El Gurugú. Aquest fet menà a l'esclat d'enfrontaments, que se saldaren amb dos morts, nombrosos ferits i moltes detencions, que al seu torn serviren per a incrementar considerablement les protestes obreres. Els vaguistes van protagonitzar l'ocupació de La Obrera, nom amb què es coneixia la Federació Obrera local, que havia estat clausurada, però que va esdevenir el seu quarter general. Des d'aquesta seu uns 400 obrers armats planificaren les seves accions i l'aixecament de

barricades als diferents carrers de Sabadell, i la fortificació de La Obrera. L'acció de la força armada no es va fer esperar. El capità de la Guàrdia Civil, Tejido, va procedir a assaltar l'edifici, que prèviament havia estat abandonat pels vaguistes, amb l'ajut del regiment de Vergara, i aconseguí aixafar el moviment. Però l'acció repressiva no acabava aquí. A continuació l'exèrcit es va passejar per Sabadell obrint foc contra determinats locals i habitatges mentre que el poble contemplava atemorit les seves actuacions. Al mateix temps les forces d'ordre practicaren nombroses detencions entre els vianants de totes les edats i sexes, que eren col·locats a l'avantguarda de les tropes, que es dirigien al carrer on els vaguistes havien aixecat les barricades. La ciutat va ser presa militarment i els empresonaments van ser nombrosos, a més de la vintena de ferits i dels deu morts que es van comptar, sense afegir els ignorats, que sembla que assoliren els 40 o 50. Alguns pobles del Ripollès i d'Osona conegueren situacions i enfrontaments similars.

Diferent seguiment al sud. Al País Valencià, on la situació social era ja molt conflictiva des de mesos abans, la resposta a la convocatòria de vaga general revolucionària va ser molt diversa. Al camp, on la Federació Regional de Societats Obreres-Agrícoles ja havia convocat una vaga general el 25 de juny i des de feia tres mesos es vivia una situació d'intensa repressió, el ressò de la vaga va ser molt feble. En canvi, a València, Alacant i en altres poblacions com Utiel i Villena l'èxit va ser contundent. I també aquí, com arreu de l'estat, s'instaurà l'estat de guerra.

La vaga general del mes d'agost, però, fracassà com a tal, si bé va servir perquè els treballadors incrementessin la seva consciència de classe i tinguessin més clar que només havien de comptar amb la seva capacitat de lluita per a millorar les seves condicions de vida i transformar profundament la societat. Així, la vaga va donar més força i cohesió a un moviment obrer que havia de sortir de l'experiència molt més enfortit i consolidat.

Maria Pilar Molina Javierre

L'epíleg: la Lliga al Govern

Al capdavall, i una vegada passats els fets de 1917, la solució vingué per l'entrada de la Lliga Regionalista en el Govern de l'estat.

A finals d'agost, amb la vaga acabada i el comitè de vaga empresonat, la situació de crisi arribava al punt àlgid. És veritat que el Govern havia fet fracassar la vaga i que l'exèrcit havia actuat com a braç executor de la repressió governamental, incrementant el seu desprestigi popular. Però no és menys cert que a partir de la vaga les Juntes de Defensa es varen situar obertament en contra del Govern Dato i varen prendre la decisió d'intervenir directament en política: les pressions que exerciren sobre el Govern i sobre el rei a partir de finals d'agost i principis de setembre varen abocar a una crisi de govern que es va resoldre a partir de les pressions dels militars.

El Govern Dato va entrar en crisi definitivament el 27 d'octubre, i l'1 de novembre, després de diversos intents frustrats, de bell nou era el liberal García Prieto l'encarregat de presidir un nou govern, que esdevenia, per primera vegada des de l'inici de la restauració, un govern de "concentració monàrquica", amb la incorporació de ministres procedents de les diferents tendències dinàstiques, amb Juan de la Cierva com a ministre de la Guerra, imposat per les Juntes de Defensa, i ara, per primera vegada també, amb la presència de la Lliga al Govern, representada per Joan Ventosa i Calvell (a Hisenda) i Felip Rodés (a Instrucció Pública). La situació de crisi a què s'havia arribat era tan greu que havia calgut trencar amb la pràctica del "torn" entre liberals i conservadors que havia funcionat fins ara i havia calgut recórrer a la "concentració" per intentar salvar un estat que començava a fer aigües per tot arreu. La presència, però, dels ministres cata-

lans al Govern va ser molt polèmica i qüestionada per l'esquerra, ja que era evident que la Lliga trencava amb l'Assemblea de Parlamentaris i optava per oferir dos homes a un govern que no estava disposat a convocar Corts Constituents ni a incloure Melquíades Álvarez en la seva composició, com s'havia acordat el mes de juliol. El fet era tant més greu que a les darreries d'octubre, en plena crisi del Govern Dato, l'Assemblea de Parlamentaris havia celebrat una segona sessió a l'Ateneu de Madrid, on es varen adoptar unes àmplies conclusions referides a la reforma de la Constitució i a l'adopció d'un règim autonòmic per a Catalunya. Però era evident que la Lliga feia un tomb definitiu cap a la dreta davant del perill que la impossibilitat de sortir de la crisi política acabés menant a una eclosió revolucionària. Era, ara sí, la definitiva reorientació cap a posicions reaccionàries; la Lliga posava els seus interessos de classe davant dels interessos reformistes. I aquesta serà la seva tònica en el futur. De fet, en els futurs governs de concentració que es constituïran, quan es reproduïssin noves situacions de crisi política, gairebé mai va mancar la participació de la Lliga —no passarien massa mesos fins que el mateix Cambó va entrar a formar part del Govern de "salvació nacional" de Maura. Era el que sovint s'ha interpretat com l'entesa definitiva entre l'oligarquia terratinent castellana, que ostentava el poder des dels inicis de l'estat liberal, i la burgesia catalana marginada fins llavors del poder, per contenir l'avanç del moviment revolucionari.

Pelai Pagès

Testimoni inèdit

EL TEMPS

Miguel Primo de Rivera va arribar al poder l'any 1923, i tot feia preveure que el seu seria un mandat curt. Però van haver de passar set anys per tal que abandonés la primera línia política.

Enrique Gómez García (Albacete, 1892-Mèxic, 1975) era comandant d'una companyia de guàrdies d'assalt a Barcelona el 19 de juliol de 1936, a l'inici de la Guerra Civil, i va tenir un important paper en la repressió dels militars insurrectes a la capital catalana. Posteriorment va anar al front de Barbastre i el 1939, amb la derrota de la República, s'hagué d'exiliar. L'any 1916, tot just sortit de l'Acadèmia, com a tinent, va ser destinat a València, on participà activament en la formació de les Junttes Militars de Defensa. Els extractes que publiquem, en versió catalana, recullen un episodi de l'actuació de les Junttes i formen part d'unes memòries inèdites, gentilment cedides per la seva filla, Rosa Margarita Gómez.

“Es va demanar, en aquells moments, i no puc precisar dates, que s'especificassin les aspiracions que tenia l'exèrcit per conducte de les seves Junttes, i aleshores es verificà una assemblea a Barcelona, que va presidir el Coronel Amitúia, de la de València, per saber tot el que l'Exèrcit podia sol·licitar. És clar que em refereixo sempre a l'Exèrcit de la Península, perquè el d'Àfrica n'era completament contrari; donades les seves característiques aspiracions i ambicions de recompenses i *empleo*, no podia coincidir amb les del de la Península, en què tot el que es procurava i es demanava fos pels cursos naturals i en estricta justícia, sense favoritismes de cap classe.

”Com he dit abans, aquesta Assemblea, presidida pel Coronel Amitúia, es va verificar amb l'assistència de totes les representacions de l'Exèrcit de la Península, i es va donar el cas que es presentà, amb una representació pel que semblava d'alguns elements del Generalat, el General Primo de Rivera. Com que a totes les Junttes de Defensa, el límit de la categoria era el de Coronel, se'ls va dir que no podien assistir en pla de representacions, sinó com a oients, i sense veu ni vot, i així ho féu el General Primo de Rivera.

”Una vegada que varen arribar les conclusions, el General Marina, que era Capità General de Barcelona en aquelles dates, va manar reunir-se en el seu despatx totes les Junttes de Defensa; i així es verificà, hi assistiren totes: la Infanteria, Cavalleria, Artilleria, Enginyers, Cos Jurídic, Sanitat, Intendència, i en general, tot. El General Marina va prendre la paraula i va demanar que totes les aspiracions i peticions de l'Exèrcit se li comunicassin i, per tant, que Artilleria prengués la paraula. Artilleria es va aixecar i va dir: 'Essent present Infanteria, Artilleria no té res a dir'.

”D'això ve a la meua memòria el record de la comunicació o l'explicació que ens va donar el Coronel Amitúia a la Junta de València, de la qual jo formava part com a Secretari. 'Que parli Infanteria', va dir el General Marina. Aleshores s'aixecà el Coronel Amitúia amb un paperet a la mà, i adreçant-se al General Marina, li va dir: 'General, en aquest paper estan condensades les aspiracions i peticions de l'Exèrcit. Vuecencia les accepta, sí o no?' Un moment d'emoció, es veia el General Marina indecís, tremolant-li la barba, i per fi, 'que parli Infanteria'. I en parlar Infanteria, en vistes que el General no contestava, el Coronel Amitúia s'adreçà a ell i li va dir: 'General, mal representant pot ser Vuecencia dels desigs i aspiracions de l'Exèrcit, quan vostè no es fa partícip d'aquests desigs i d'aquesta petició de l'Exèrcit. No obstant això, parlaré.'

”Aleshores Amitúia s'expressà crua-ment de totes les aspiracions i desigs, i de tots els mals que l'Exèrcit tenia sense que es resolguessin. El General Marina, quan va acabar, ja molt molest, va dir: 'En la meua llarga vida militar, he pogut escoltar frases i manifestacions d'aquesta classe. Jo portaré al Govern les aspiracions i desigs d'aquest Exèrcit, fent present que s'han sortit dels veritables camins dels Reglaments Militars.' Així va acabar aquella junta.”

Pelai Pagès

Francesc Cambó: l'ànima de l'Assemblea de Parlamentaris

EL TEMPS

Francesc Cambó i Batlle (Verges, 1876-Buenos Aires, 1947) va ser, sens cap mena de dubte, un dels polítics catalans més actius durant l'agitat any 1917. Havia iniciat la seva actuació política durant els anys uni-

versitaris en el Centre Escolar Català i el 1899 s'integrà en el Centre Nacional Català. Membre de la Lliga Regionalista des de la seva fundació (el 1901), ben aviat destacà com el polític català amb més projecció espanyola, ja que considerava que el catalanisme havia d'acomplir el seu projecte incidint en la política d'estat. Impulsor de la Solidaritat Catalana, va ser elegit diputat a Corts el 1907 i va repetir escó a partir de 1912, pràcticament en totes les legislatures fins a la dictadura de Primo de Rivera. Home crucial en l'Assemblea de Parlamentaris, va participar intensament en els esdeveniments polítics que culminaren en la vaga general revolucionària. Mort Prat de la Riba, es va convertir en el dirigent indiscutible de la Lliga, i n'accentuà el seu caràcter conservador. Ministre de Foment en el Govern de "salvació nacional" constituït per Antoni Maura l'any 1918, tornà a ser ministre l'any 1921. Du-

rant la dictadura de Primo de Rivera es retirà de la política i es dedicà a les finances, però retornà a la vida política en els anys de la Segona República, com a dirigent de la republicànitzada Lliga Catalana. Fou diputat a Corts en les eleccions de novembre de 1933. Després de les eleccions de febrer de 1936, en què vengeren les candidatures del Front Popular, estava realitzant un viatge a l'estranger, quan va esclatar la Guerra Civil i ja no va tornar al país. Com altres dirigents de la Lliga, es passà a les files de Franco i destinà bona part de la seva immensa fortuna al finançament de l'exèrcit que s'havia sollevat contra la República. Però ja no va tornar de l'estranger, on va morir. Part de la seva fortuna la va dedicar a obres de mecenatge cultural, però, en contrast amb Prat de la Riba, sovint se l'ha considerat com un afortunat en el món de les finances i dels negocis i com un fracassat en el camp de la política. **P. P.**

1917: cronologia d'una crisi

26 febrer. El Govern clausura el Parlament després d'importants aldarulls.

27 març. La UGT i la CNT publiquen un manifest on anuncien el recurs a la vaga genral.

9 abril. El vaixell espanyol San Fulgencio és enfonsat per un submarí alemany, en el trajecte de tornada d'Anglaterra amb un carregament de carbó.

19 abril. El president del Govern, el liberal comte de Romanones, presenta la dimissió. El mateix dia és substituït pel també liberal García Prieto.

26 maig. El Govern dissol les Junttes Militars de Defensa i detén la seva junta superior. Immediatament és substituïda per una nova junta superior.

1 juny. La Junta Superior envia un ultimàtum al Govern. Els militars detinguts són alliberats.

9 juny. Dimiteix el Govern García Prieto. És substituït per un Govern conservador presidit per Eduardo Dato, que cedeix davant la pressió de les Junttes Militars.

14 juny. La Lliga Regionalista de Catalunya publica un manifest en què critica durament la situació política.

Dos dies més tard anuncia una reunió de diputats i senadors catalans.

5 juliol. Es reuneix l'Assemblea de Parlamentaris catalans, on s'anuncia una propera reunió de parlamentaris espanyols.

17 juliol. L'òrgan de la CNT, *Solidaridad Obrera*, de Barcelona, publica un programa sindical clarament revolucionari.

19 juliol. Té lloc, enmig d'una enorme expectació i d'importants mesures repressives, l'Assemblea de Parlamentaris. S'inicia la vaga de ferroviaris i tramviarers de València.

9 agost. Els sindicats anuncien la vaga general.

13 agost. Esclata la vaga general revolucionària, que triomfa a Catalunya, País Valencià i altres zones de l'estat, però fracassa a Andalusia.

27 octubre. Dimiteix el Govern d'Eduardo Dato.

30 octubre. Té lloc a Madrid una nova sessió de l'Assemblea de Parlamentaris.

1 novembre. Es constitueix el Govern de "concentració monàrquica" presidit per García Prieto, amb dos ministres de la Lliga. Aparentment es dona per acabada la crisi. **P. P.**

EL TEMPS

L'Assemblea de Parlamentaris i Catalunya

El 30 d'octubre de 1917, la sessió de l'Assemblea de Parlamentaris que va tenir lloc a Madrid va aprovar una reforma de la Constitució que recollia les següents característiques referides al règim autonòmic per a Catalunya:

Entén l'Assemblea que la Constitució espanyola ha de modificar-se en el sentit que, sense perjudicar en res la unitat nacional i sense minvar les facultats que a l'estat espanyol competeixen per a l'exercici de la sobirania, pugui donar-se plena satisfacció a les aspiracions autonomistes que es manifesten en algunes regions espanyoles, i que a Catalunya i a les províncies basques constitueixen l'aspiració unànime del país:

És per això que l'Assemblea declara:

I. Que la modificació del codi constitucional en el qual es refereix a l'estructura de l'estat ha de basar-se necessàriament en un ampli règim d'autonomia, adme-

tant com a organisme natural la regió, acceptant la seva existència en tots els casos en què la voluntat de constituir-la es manifesti de manera adequada, i les circumstàncies de la seva formació ofereixin les garanties necessàries d'un profitós funcionament, i reconeixent les regions com atribucions pròpies emanants de la seva constitució, les de governar-se i regir-se lliurement en tots els ordres que afectin al ple descabdellament de la seva vida interna, sense perjudici de la plena autonomia municipal, que serà objecte d'un altre acord.

II. Que les matèries sobre les quals coincideixen tots els membres de l'Assemblea, en creure que la plena sobirania de l'estat espanyol és inqüestionable, amb expressa reserva del criteri d'alguns assembleistes que entenen que ha d'estendre's a altres matèries, són les següents:

a) Les relacions internacionals i la representació diplomàtica consular.

b) L'exèrcit, la marina de guerra, les fortificacions de costes i fronteres i tot el que es refereixi a la defensa nacional.

c) Les condicions per ésser espanyol i l'exercici dels drets establerts en el títol I de la Constitució.

d) El règim aranzelari, els tractats de comerç i les duanes.

e) L'abanderament dels vaixells mercants i els drets i beneficis que concedeix.

f) Els ferrocarrils i els canals d'interès general.

g) La legislació penal i mercantil, comprènent en aquesta el règim de la propietat industrial i intel·lectual.

h) Els pesos i mesures, el sistema monetari i les condicions per a l'emissió del paper-moneda.

i) La reglamentació dels serveis de correus i telègrafs.

j) L'eficàcia dels documents públics i de les sentències i comunicacions judicials.

k) La legislació social.

III. Que la Constitució establirà les garanties mitjançant les quals els habitants i els ajuntaments d'una part del territori espanyol manifestin llur voluntat de quedar constituïts en regió i d'obtenir, per als poders regionals, la sobirania per regir llur vida interior en tot o en part de les matèries no reservades a la sobirania exclusiva de l'estat espanyol.

IV. Que els reiterats acords de representants en Corts, diputacions provincials i ajuntaments de Catalunya i de les províncies basques, afirmant la seva personalitat i reclamant la seva autonomia, poden autoritzar les Corts Constituents perquè, naturalment, reconeguin la seva personalitat com a regió i atorguin el règim d'autonomia previst en la declaració primera.

V. En reconèixer a una regió el dret a regir sa vida interior, es fixaran clarament els impostos que l'estat es reserva per atendre els serveis que quedin al seu càrrec i els que es traspassin a la regió per sufragar les atencions que implica l'exercici de les atribucions que se li reconegui, establint un règim d'absoluta separació d'hisendes."

Pelai Pagès

Any de mala sort, any de mala mort...

A banda la crisi, l'any 1917 es va endur per sempre destacats catalans: grans historiadors, polítics, artistes, arquitectes, escriptors...

Les necrològiques de l'any 1917 parlen de significats catalans il·lustres que ens van abandonar, com si l'any de la mala sort fos també l'any de la mala mort. Certament, un dels més importants fou Enric Prat de la Riba (Castellterçol, 1870-1917), mort el dia 1 d'agost, l'home més carismàtic del catalanisme polític, l'anomenat "seny ordenador de Catalunya", que des de 1914 ostentava el càrrec de president de la Mancomunitat de Catalunya i havia publicat obres emblemàtiques de teoria política, com el *Compendi de Doctrina Catalana o La Nacionalitat Catalana*. Pocs mesos abans, el dia 20 de juny, havia mort un altre nom emblemàtic del nacionalisme català, el doctor Domènec Martí i Julià (Barcelona 1861-1917), l'home de la Unió Catalanista, la qual presidí entre 1903 i 1916, el catalanista d'esquerra que havia volgut integrar els obrers al catalanisme polític i havia defensat un catalanisme obertament socialista. I el 4 de setembre morí Antoni Feliu i Codina (Barcelona 1846-1917), republicà, que havia participat a la revolució de setembre de 1868, havia col·laborat als periòdics dirigits per Valentí Almirall, *El Estado Catalán* i el *Diari Català*, i havia estat un dels fundadors de *La Campana de Gràcia*. En el camp de les lletres, el dia 20 de gener havia mort Francesc Bartrina (Reus, 1846 - Barcelona, 1917), poeta, germà de Joaquim M., però amb una orientació poètica molt diferent a aquest, havia publicat la seva poesia a revistes de Reus i Barcelona. I el dia 29 de gener morí a Girona l'historiador Joaquim Bo-

tet i Sisó (Girona 1846-1917), que havia dirigit *La Renaixença* i havia publicat els primers treballs moderns sobre Empúries. Antoni d'Espona i Nuix (Vic 1849-1917), poeta de l'escola de Vic, va morir el dia 11 de juny, poc després d'enllestir la traducció catalana de la *Divina Comèdia*, de Dante, i *Os Lusíadas*, de Camões. Un altre historiador gironí, Francesc Monsalvatje (Olot, 1853 - Girona, 1917), morí el dia 2 de juliol i deixava així darrere seu una important producció, que havia publicat, bàsicament a la col·lecció de "Notícies Històriques". L'any 1917 van morir també els músics Joan Baptista Espadaler (el 27 gener), que havia dirigit l'Orfeó Canigó i havia d'estrenar la seva òpera *Almodis* justament el dia en què a Barcelona va esclatar la vaga general, i Joan Goula (el 10 juliol), que dirigí el teatre del Liceu, debutà al Teatre Imperial de Moscou i dirigí algunes temporades a Petrograd. A més, també morí el pare Pau Gené (15 desembre), escolapi, que deixà escrites un gran nombre d'obres religioses i profanes. I en el camp de les ciències, l'any 1917 morí l'enginyer Andreu Comerma i Batalla (Valls, 1842 - el Ferrol, 1917), el 17 de març, el qual s'havia especialitzat en enginyeria naval, i l'arquitecte Josep Domènech Estapà (Tarragona, 1858-1917), mort el 5 de setembre, i que, entre altres obres, va ser autor del Palau de Justícia, de l'Hospital Clínic i la Facultat de Medicina, de l'Observatori Fabra i de la presó Model de Barcelona.

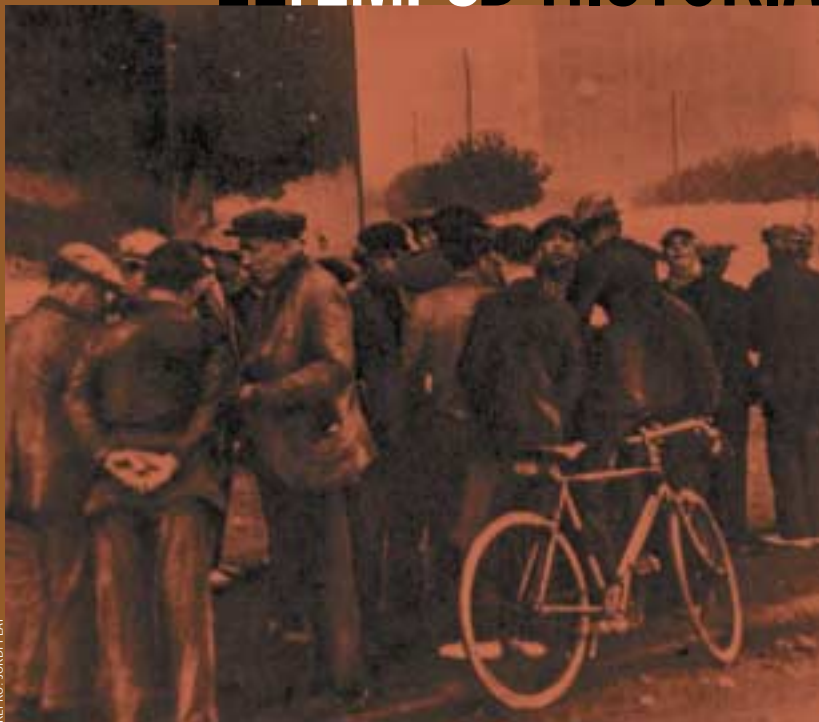

EL TEMPS

Enric Prat de la Riba moria tretze dies abans de la vaga general revolucionària. El doctor Domènec Martí i Julià ja ens havia deixat uns mesos abans.

Pelai Pagès

EL TEMPS D'HISTÒRIA

REPRO: JORDI PLAY

és possible
gràcies a

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

CAIXA CATALUNYA